ילקוט וואלין

74 שנה למדינת ישראל

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

גיליון מס' 71
אב תשפ"ב - אוגוסט 2022

בהוצאת: האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין, המרכז בישראל
היכל יהדות ווהלין, רח' כורזין 10, גבעתיים 53583
טלפון: 03-5717621, פקס: 03-7321605

העורך הראשון וחברי המערכת: יהודה מרין ז"ל
בוריס בריק ז"ל
אברהם ביבר ז"ל
יוסף גליצקי ז"ל

המערכת: ציפי קרליץ

עריכה: ציפי קרליץ

עריכה לשונית: טובה פרידלנד

מאמרים, כתבות, שירים, דברי זכרון, רשמי מסע ותמונות יתקבלו בברכה.
ניתן להעביר אל מזכירת המערכת גב' זהבה ויסברג:
wohlinorg@bezeqint.net

עיצוב: רויטל אביב
הדפסה: דפוס שלמה לוי בע"מ 052-5471060

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

תוכן עניינים

קול קורא להגשת עבודות הנצחה 4
הודעת ועידת התביעות 6
דבר יו"ר האיגוד 7

טקס הנחת זרי הקהילות תשפ"ב

נציג השורדים - אליעזר רוזנמן 9
הנחת זר איגוד יוצאי וווהלין בטקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה ב"יד ושם" / מרים פליישון 13

80 שנה לרצח יהודי אוקראינה בידי הנאצים / ד"ר יעקב ליבנה 15
לפני 80 שנה תכננו הנאצים את "הפתרון הסופי" נדרשו לכך 90 דקות / קתרין בנהולד..... 16
בארגז חשוך מלא בעצמות / נצחיה יעקב 19
אחרי 80 שנה: המבט לאחור של דב פז / רני רדזלי 26

עולמות שחרבו

"השטעטל" בווהלין בין שתי מלחמות העולם / רמי נובודבורסקי 30
זיכרונותיה של תלמידה בבית ספר "תרבות" בעיירה רוזישץ / בת-ציון שושני 32
חוברת "השומר הצעיר בווהלין", מאת זלמן ליבנה / צבי גלצור 34
דור 3 ודור 4 מטפחים ומחדשים את המצבה לזכר קהילת רובנה 36
איך בונים אתר לקהילה / שולה שחר 37

פרטיזנים ולוחמים יהודים

האקציה הראשונה • דמותו של מחמד-מלמד / ישראל פוכטיק (זילונקה) 38

מסעות לפולין

טיול שורשים לרוז'ישץ' / מרגלית בלייברג וכרמלה חפר לבית דיכטר-מלמד 42

לזכרם

יואש רוזם - יליד ברוניצ'ה, 1923-2019 46
לזכרה של מאשה וולפסטל ז"ל / בתה לימור יהל 51
אמא, מאשה וולפסטל - מילות פרידה / בנה ירון וולפסטל 53
יוסף גליצקי ז"ל / חסיה לבקוביץ 55
לזכרו של אהרון גוטליב ז"ל / לאה אינגביר 56
"מן הבור אל האור" לזכרו של יוסף זילברברג, יליד טוצ'ין / בנו פרופ' נעם זילברברג 57

הנחת זרים בטקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב 62

האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין
המרכז בישראל (ע"ר)
WORLD ASSOCIATION OF WOLYNIAN JEWS IN ISRAEL

קול קורא להגשת נושאים לכתיבת עבודות הנצחה לשנת 2023

קהל היעד: תלמידים בחטיבת הביניים/בחטיבה העליונה/ סטודנטים באוניברסיטאות ובמכללות, **יוצאי קהילות ווהלין**

איגוד יוצאי ווהלין מעודד תלמידים בכיתות ז' -י"ב וסטודנטים להגיש הצעות לנושאים להכנת עבודות שינציחו את קהילות ווהלין אשר הושמדו בשואה.

התחומים:

- עבודת שורשים שתכלול סיפורי משפחה, אירועים, הישרדות, הצלה, עלייה לארץ.
- ראיונות עם שורדים ו/או יוצאי העיירות שיכללו סיפורים אישיים וזיכרונות. אפשר הקלטות בליווי תמליל.
- רשמי ביקור בווהלין. חוויה אישית + תמונות ו/או סרט, כולל רקע על ווהלין, קהילה, משפחה.
- מחקרים שעוסקים בחיי הקהילות: מוסדות, אישים, תנועות נוער, אירועים מיוחדים וכו'. המחקרים יכולים להתבצע במסגרת עבודות גמר של תלמידי תיכון לבגרות בהיסטוריה, או עבודות סמינריוניות באוניברסיטאות.
- בניית אתר אינטרנט להנצחת קהילה.

הצעת נושא לעבודה צריכה לכלול תקציר (2-3 שורות) ורשימת מקורות.
את ההצעות יש לשלוח למייל wohlinorg@bezeqint.net עבור "וועדת המלגות" עד לתאריך 1.1.2023.
יש לציין שם, שם משפחה, גיל, שם ביה"ס וכיתה, אוניברסיטה/מכללה, שם הקהילה, מספר טלפון נייד.
ההצעות תבחנה ע"י "ועדת מלגות". שולחי ההצעות **שיאושרו** על ידי הוועדה יקבלו הודעה.
את ההצעות המאושרות יהיה על המציעים להגיש כעבודה, על פי ההנחיות להלן, עד לתאריך 1.6.2023.

מבנה עבודה כתובה

- הגדרת הנושא
- גוף העבודה
- מסר אישי
- הסיבות לבחירת הנושא
- דיון
- ביבליוגרפיה (מחקרים - לפחות 5 מקורות. תחומים אחרים - לפחות 2 מקורות).

היקף עבודה כתובה

- אורך: לתלמידים: לפחות 10 עמודים A4, לסטודנטים: לפחות 20 עמודים A4.
- גופן: David 12
- רווח: שורה וחצי

אתר אינטרנט של קהילה

- הגשת הצעה בכתב.
- בניית האתר על פי הנחיות שיימסרו על ידי צוות האינטרנט של האיגוד

כאמור, הגשת ההצעות וכתיבת העבודות מיועדת לתלמידים **יוצאי ווהלין בלבד**.
כל מי שהצעתו תתקבל, יתבקש, בנוסף להגשת העבודה, להשתתף גם במיזם "תרומה לקהילה" בתחומים שונים לפי בחירתו. לדוגמא: הקלדה של שמות הנרצחים בני הקהילה, סריקת תמונות ומסמכים וכו'.
העבודות תיבדקנה על ידי "ועדת המלגות", שתקבע את העבודות הראויות לקבלת מענק.
המענקים יהיו בגובה 500–1500 ש"ח. המענקים לסטודנטים יהיו בגובה 3000–5000 ש"ח. העבודות הזוכות יפורסמו באתר האינטרנט של האיגוד וחלקן גם ב"ילקוט ווהלין".
שאלות והתייעצויות ניתן להפנות למייל wohlinorg@bezeqint.net עבור ועדת המלגות.

הוצאה לאור של ספר

הנהלת איגוד יוצאי ווהלין מודיעה, כי ניתן לקבל סיוע כספי להוצאה לאור של ספר העוסק **בהנצחה** של קהילה/משפחה **בווהלין**, ו/או בסיפור **הישרדות ותקומה**.
על הספר להיות כתוב בעברית תקינה ועל פי כללי הכתיב (כדאי להיעזר בעורך)
הסיוע, בסך 5,000 ₪, מיועד לכותבים **יוצאי ווהלין ולדורותיהם**.
בשער הפנימי של ספר שייצא לאור בסיוע האיגוד יופיע סמל האיגוד ויצויין "הספר ראה אור בסיוע האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין בישראל". עותק מהספר יימסר לספריית האיגוד ולספריית השלוחה של בית הספר להוראת השואה של יד ושם בהיכל יהדות ווהלין בגבעתיים.

המעוניינים יגישו בקשה לסיוע, **לפני הוצאת הספר לאור**,
במייל wohlinorg@bezeqint.net אל הנהלת איגוד יוצאי ווהלין, תוך ציון פרטי קשר: שם מלא, דוא"ל, מספר טלפון.
יש לפרט בקצרה את תוכן הספר. הפונים יתבקשו להעביר טיוטה של הספר (בקובץ WORD) אל ועדת המלגות.

בכבוד רב, ועדת המלגות – איגוד יוצאי ווהלין

CONFERENCE ON JEWISH MATERIAL CLAIMS AGAINST GERMANY, INC. ועידת התביעות
Tel: 02-6712731 • Fax: 02-6712731 • Bet Ha'ashoor, 101 Derech Hevron, Jerusalem 93400

נשיאי הפקידים
ירמיה ראה
ג'וליום (יהודה) ברטן
ירמיה ראה הדוגו הנגדה
ראובן מרחב
גזבר
ריאל לנס
סגן נשיא ראשון
גרג שרנסקי
סגני נשיא
קולט אמיטל
אנדרו בריקר
אברהם בידרמן
אברהם דובדבני
מנהם הכהן
בן הלפגוט
אלן ג'ריקיבם
סלומון קורן
ברוך שוב
יוסף וירלף

הצוות הנכיר
מנכ"ל
גרג שנידר
ראש מנה
אריה בוכיוסטר
ממנכ"ל הנעול
מייקל אלקין
סגן נשיא לישראל
שלמה גור
עזרת מנכ"ל
קרן הרילג
עזרת מנכ"ל לצפ"א
מחלת הקצאות מוסדית
מרים וייגר
נציג בישראל
אברהם פרסלר
מנהל הארגון הדרש
רוטן הלר
נציג בגרמניה
רדיגר מהלן
מנכ"ל, ישראל
ריצ'רד מבצ'ניק
יוצן בכיר, ישראל
צבי עבור
יוצן בכיר להשבת רכוש
אידן הוכברג
מנהלת יחסי ציבור
הולאדי קסלר-גודין
ממנכ"ל כספים
ג'רוף ברגר
חשבת
אריאי מיאר

א' אייר התשפ"ב
2 במאי 2022

לכב'
ראשי ארגוני הניצולים

שלום רב,

אני שמחה להודיעכם כי ועידת התביעות, בשיתוף עם מרכז הארגונים, אישרה הקצבה כסיוע מוועידת התביעות לארגונכם עבור שנת 2022.
בחודש הקרוב יופקד לחשבון הבנק של ארגונכם תשלום המהווה כ-50% מההקצבה שאושרה לארגונכם. המחצית השנייה של ההקצבה תשולם לאחר קבלת דו"ח הוצאות ודו"ח על פעילות הארגון לקראת סוף 2022.

המשרד שלנו בדרך חברון 101 בירושלים פתוח רק לסירוגין ואבקש לתאם איתי לפני הגעה, מכיוון שאנו עדיין עובדים מהבית. אבקש עד להודעה חדשה לשלוח לי עותקים מקוונים בלבד של העלונים ומידע שוטף אודות פעילויות תרבות, הזמנות לימי זיכרון, טיולים ואירועים של הארגון, כפי שיתקיימו. אני מבקשת להזכיר לשלוח אלי קבלה על התשלומים ב 2021 וכן התשלום הראשון של 2022 בצורה מקוונת. התשלום השני לשנת 2021 הופקד לחשבונכם לפני כחודש.

אנו מבקשים כי תפרסמו את דבר התמיכה של וועידת התביעות, כולל הלוגו, בעלונים ובכל פרסום אשר אתם שולחים לחברי הארגון.

בנימה אישית אני רוצה להגיד שאני יודעת שתקופה זו ממשיכה להיות מורכבת וכולנו מחפשים את האיזון הנכון. אני דואגת איתכם וחושבת עליכם, ואשמח לשמוע מכם בטלפון המשרדי 02-671-2711, שלוחה 4, או בפלאפון 054-617-1596 בין השעות 8:30-15:00. אני לרשותכם לכל שאלה.

ועידת התביעות שמחה להיות שותפה בעבודה החשובה שאתם עושים למען חברי ארגונכם נפגעי הנאצים.

בכבוד ורק בריאות,

בתשבע פורת

דבר יו"ר האיגוד, יאיר אפל

שורדים יקרים, ווהלינאים, בני משפחה,

כמעט 80 שנים חלפו מאז השמדת קהילות ווהלין על-ידי הצורר הנאצי, בסיוע פעיל של המרצחים האוקראינים.
מלחמת רוסיה אוקראינה מחזירה אותנו לימים אפלים ומעלה מתוכנו זיכרונות שהדחקנו. הלב נקרע למראה הילדים הבוכים שאיבדו את הוריהם ונשארו לבד, האזרחים שנהרגו ואלה שנותרו חסרי כול. אך אין מקום להשוואה בין אסונם של האוקראינים היום לשואה שנגזרה על העם היהודי לפני 80 שנה.
בערב יום השואה ערכנו כמדי שנה את טקס הזיכרון והנחת הזרים למרגלות האנדרטה לזכר הלוחמים והפרטיזנים היהודים בני ווהלין. הטקס, ששודר בזום, היה מרגש וזכה לשבחים מהמשתתפים בו ומאלו שצפו בו בביתם.
ביום השואה, כמדי שנה, במעמד של "נותן עדות", העברתי ערב של "זיכרון בסלון". הסלון היה גדוש בבני נוער בני 16-17. הצעירים הנפלאים האלה הקשיבו בשקט, שאלו שאלות, הביעו את דעתם ורצו לשמוע עוד ועוד על התקופה הנוראה, תקופת השואה. אכן יש לנו נוער נפלא, רגיש וצמא לידע, מכיר ושואף לדעת את ההיסטוריה שלו, את קורות העם היהודי בתקופת מלחמת העולם השנייה והשואה שפקדה אותנו. נוער מופלא זה הוא ניצחוננו הגדול ביותר על הצורר הנאצי ועוזריו ימ"ש.
אני מקווה שימי הקורונה והסגרים מאחורינו, ונוכל לשוב לפעילות מלאה.

בימים אלו, בהזמנת מנכ"ל יד ושם, מר צביקה פאיראייזן, יצאו חברי הנהלת האיגוד לבקר במרכז ההדרכה שהקים יד ושם בעיר הבהד"ים. זהו מרכז למידה חדשני ללימוד השואה והקניית ערכים לחיילים ולמפקדי העתיד של צה"ל.
תודתנו נתונה למנכ"ל יד ושם ולאנשי בית הספר להוראת השואה על הביקור המוצלח ועל ההדרכה המצוינת לה זכינו. ביקור זה מהווה ציון דרך חשוב מאד בשיתוף הפעולה עם יד ושם להפיכת

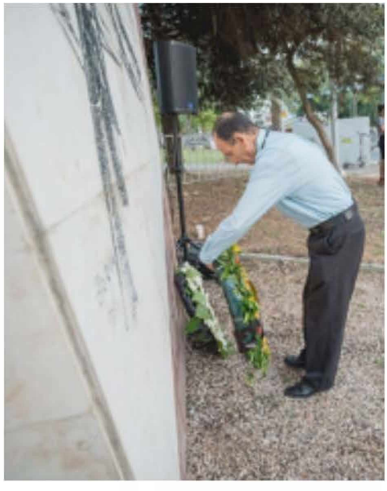

מר יאיר אפל יו"ר איגוד יוצאי ווהלין מניח את זר האיגוד, ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב

היכל יהדות ווהלין למרכז למידה מתקדם וחדשני אשר יהיה אבן שואבת לחיילים, תלמידים ואזרחים כדי ללמוד ולהכיר את ערך הזיכרון ושימור המורשת של הקהילות היהודיות שהושמדו על אדמת אירופה.

התוכניות לעתיד הן רבות ותיקצר היריעה מלפרטן, אני קורא ליוצאי ווהלין לדורותיהם להירתם לפעילות שימור המורשת והזיכרון, לבקר אצל השורדים שעדיין איתנו, להתעניין בשלומם, להקשיב לסיפורם ולתעד אותו למען הדורות הבאים.

מאחל לכולנו בריאות איתנה, אריכות ימים ושלא נתמעט!

שלכם בהערכה רבה
יאיר אפל-יו"ר

טרם יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב

נציג השורדים - אליעזר רוזנמן

הקדמה

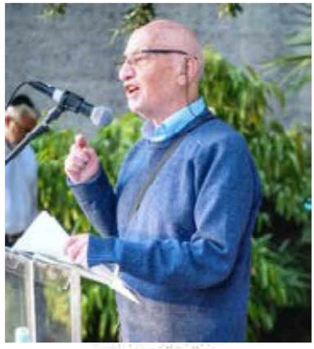

אליעזר רוזנמן

עם כניסת הנאצים לרובנו ב-26 ביוני 1941 הם רצחו כמה מאות מיהודי העיר, ואלף אחרים נחטפו ברחוב ונורו. בחודשים שלאחר מכן, יולי ואוגוסט רצחו הגרמנים אלפי אחרים. בסך הכול נרצחו מראשית הכיבוש כ-3000 יהודים. בימים 7-6 בנובמבר 1941, רצחו הגרמנים כ-17,500 מיהודי רובנו. הרצח בוצע בירי לתוך בורות שהוכנו מראש ביער עצי אורן הנקרא יער סוסנקי המרוחק כ-6 ק"מ ממזרח לרובנו. כל זאת עוד לפני תחילת ההשמדה ההמונית של יהודי וואלין שהחלה במאי 1942.

אליעזר רוזנמן נולד ברובנו בשנת 1937, בן בכור להוריו טובה ואהרון רוזנמן.
אחותו אידה-יהודית הייתה צעירה ממנו בשנה.
אמו למדה בגימנסיה "תרבות" ברובנו והייתה חברה ב"שומר הצעיר".
הוא היה עדיין ילד קטן כשהיה עד לרצח רוב בני משפחתו. אמו הצליחה לברוח אל היער יחד אתו, עם אחותו ועם סבא.
כשבגר סיפרה לו אמו, כי בעת המנוסה מהגרמנים היא נאלצה להחליט את ההחלטה הקשה ביותר לאם - איזה מילדיה היא בוחרת להציל.
היה עליה לבחור אם להאכיל אותו בפרוסת לחם יחידה שהשיגה, או את אחותו.
האם בחרה להאכיל את בנה. אחותו מתה מרעב בדרך.

מהיערות הצליחו להגיע לארמניה ומשם, בתום המלחמה הגיעו דרך גרמניה לצרפת. בגיל 10 הגיע לארץ. התחנך במוסד חקלאי במגדיאל, למד ספרות באוניברסיטה ולימד בבתי ספר על יסודיים ובאוניברסיטה העברית.

"אינני חי בעבר" אומר אליעזר, "העבר חי בתוכי".

את העבר החי בתוכו מבטא אליעזר בשירים ובסיפורים שהוא כותב.

סיפורו של אליעזר רוזנמן

בשנת 2009 נסעתי עם קבוצה לרובנו. נסענו לראות את הבית של אמו של עמוס עוז ואת בתי הגימנסיה "תרבות".

התברר לי שבמקביל לרחוב דובינסקיה, בו הייתה גרה אמו של עמוס עוז, נמצא רחוב קופרניקוס, הרחוב בו אנו גרנו.

שאלו אותי מה מספר הבית, אבל אני לא ידעתי. הייתי רק ילד קטן כשברחנו מהבית. אך פעם לא שאלתי את אימא מה היה מספר הבית בו גרנו. באותו מקום כתבתי את השיר "איפה הרחוב שלי?"

רחוב קופרניקוס

רובנו, 15.7.2009

אֵיפֹה אַתָּה הָרְחוֹב שֶׁלִּי?
"גְּדִיה מִיה אוֹלִיצָה?"

רְחוֹב קוֹפֶּרְנִיקוּס - רְחוֹב קָצָר
אַךְ הָרְחוֹב הָאָרֹךְ בְּיוֹתֵר בְּחַיַּי
עוֹמֵד לוֹ קְצִיץ כְּנָפַיִם,
לֹא הַתְחָלָה לוֹ וְלֹא סוֹף
מְקַבֵּל פָּנֵי בִּצְמַרְמֹרוֹת
הָעֵצִים עוֹמְדִים זְקוּפִים - מַתִּים

הַבָּתִּים בְּגַגּוֹת תִּכְלַת צָהֹב
צוּרָתָם סִירָה הַפּוּכָה
טוֹבְעִים בְּתִכְלַת הַשָּׁמַיִם
הַכּוֹכָבִים שֶׁל קוֹפֶּרְנִיקוּס
נֶעֱלְמוּ בְּשַׁחַר הַלַּיְלָה
מְשִׁירַת אֶלְתֶּרְמַן מִתְיַצְּבִים לְפָנַי
אַבִּי וְאַחוֹתִי.

רְחוֹב בְּעִיר פּוֹלָנִית
אַחוֹתִי עִם דְּמָעַת הַמָּתִים עַל לֶחִי
אַבִּי שָׁקוּף וְגָבוֹהַּ,
כְּדוֹר הַמָּוֶת בְּלִבּוֹ
וְלוּלֵא הַכַּדּוּר בְּלִבָּבוֹ
לְבָבוֹ בּוֹ נִשְׁבָּר לִשְׁנַיִם.

שַׁקֵּט אִידִילִי בְּרְחוֹב שֶׁלִּי.
רַק חֲזִירוֹן הַיָּם - חַיַּת הַמַּחְמָד שֶׁלִּי
צוֹרַחַת נוֹאֲשׁוֹת.
טָרָף אוֹתוֹ הַחֲתוּל בְּמַגָּפַיִם.
אֵיפֹה אַתָּה הָרְחוֹב שֶׁלִּי?
"גְּדִיה מִיה אוֹלִיצָה?"

הָיִיתִי רַק יֶלֶד קָטָן, רָאִיתִי מַרְאוֹת אֵיּוֹמִים, חָוִיתִי אֵירוּעִים קָשִׁים וְהֵם נָחְרְתוּ בִּי. אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם בֵּיטוּי בְּשִׁירִים וּבְסִיפּוּרִים אוֹתָם אֲנִי כּוֹתֵב.

בְּרִיחָה אֶל עֵין הַתְּכֵלֶת

בַּקֹּר, רַעַשׁ וּמְהוּמָה, הַפְּגָזוֹת קָשׁוֹת עַל הָעִיר.
צְעָדִים כְּבֵדִים בְּקֶצֶב רוֹעֵשׁ.
דֶּלֶת הַבַּיִת נִפְרֶצֶת.
אֲנִי שׁוֹכֵב עַל הַרִצְפָּה, אֲחוֹתִי, אִידָה
בַּת הַשָּׁנָה זוֹחֶלֶת.
אֲנַחְנוּ מְרִימִים עֵינֵינוּ לְמַעְלָה.
הָעַיִן מִתְקַדֶּמֶת מֵהַמַּגָּף הַכָּבֵד, אֶל הַגּוּף הַגָּס
בְּבִגְדֵי הַשְּׁחוֹרִים.
לְפֶתַע אוֹחֵז הַקַּלְגָּס בְּזְרוֹעִי, מַשְׁלִיךְ אוֹתִי לַמִּרְתָּק
וּמֵטִיחַ אֶת גּוּפִי הַקָּטָן אֶל הַקִּיר.
בּוֹעֵט בְּרֹאשׁ אֲחוֹתִי בְּכֹחַ.
צְוָחָה!
אֲנִי בּוֹרֵחַ אֶל תִּכְלַת עֵינֵי אִמִּי. בּוֹרֵחַ מֵעַצְמִי אֶל עַצְמִי.

וּמַפְלִיג אֶל מוּשָׁאֵי נַפְשִׁי הָאֲהוּבִים.
הַבַּיִת מִשְׁנֶה צוּרָה - מִבֵּית חֲלוֹמוֹתַיי אֶל בֵּית הַבְּלָהוֹת.
עֵינֵי אִמִּי הַכְּחֻלוֹת וְעֵינֵי אֲחוֹתִי הַכְּחֻלוֹת מְאִירוֹת כְּמוֹ שְׁנֵי פָּנְסֵי מִשְׁטָרָה שׁוֹעֲטִים אֶל הַלֹּא נוֹדָע.
אֲנִי מַפְלִיג בְּעֵינֵי הַתִּכְלֶת שֶׁל אִמָּא אֶל כִּבַּת עֵינֵי הָאֲהֻבָה.
לְמָחֳרַת הַיּוֹם נַעֲלָמִים הַקְּרִיסְטָלִים וְחִפְצֵי הַחֵן מִבֵּיתֵנוּ.
כַּעֲבֹר עוֹד יוֹם נַעֲלָמִים הָרְהִיטִים, וּבְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי נִשְׂרְפִים הַסְּפָרִים
וְנַפְשִׁי בּוֹעֶרֶת כְּלֶהָבָה.
וּבְיוֹם הָרְבִיעִי נַעֲלָמֶת גַּם אֲחוֹתִי.
עֵינֵי הַתִּכְלֶת שֶׁל אִמָּא הוֹפְכוֹת אֶת אֶת אֲדָמוֹת כְּאֵשׁ.
רַק נִימֵי הָעַיִן הַדַּקִּים מַכְחִילִים, נְפוּחִים מִדָּמָע...

ימים רבים היינו ביעה. היו שם ילדים כמוני והיינו משחקים במשחקי מלחמה. שיחקנו ב"גרמנים" ו"יהודים". היהודים ברחו והגרמנים לא תפסו אותם.
ירינו, השמענו קולות: פיף, פוף - חלק נפלו מתים. כשהמשחק הסתיים כל ההרוגים קמו. רק אבא שלי נותר שוכב. קראתי לו: "אבא, אבא, המשחק נגמר, קום" ואבא שלי לא קם.
בשולי היער, מחוץ לרובנו עברו רכבות שעשו דרכן לברית המועצות. ניסינו לעלות על אחת הרכבות. אימא עלתה ראשונה וסבא שהחזיק אותי בזרועותיו, מעד ונפל כשהוא מסוכך עלי בגופו, מתחת לגלגלי הרכבת. הוא נפצע בראשו אבל שנינו מצלנו. הרכבת נסעה ואמי עליה. סבא עלה איתי לרכבת אחרת ובאחת התחנות נפגשנו עם אימא. המשכנו בנסיעה אל עבר בריה"מ ומשם הגענו לארמניה.
כשהיינו בארמניה קיבלנו מברק שאבא מחפש אותנו. ידענו שהוא נרצח, שנפל לתעלה ופתאום קיבלנו אות חיים ממנו.
הייתי רק ילד, עברו ימים רבים וכבר לא זכרתי אותו.
הוא הגיע אלינו ואימא אמרה:
"יש לו ידיים יש לו רגליים הכול בסדר".
כעבור חודש הוא נפטר. התברר שכאשר ירו בו, הכדור חדר ללב שלו אך הוא המשיך לחיות. כשנודע לו שאימא נמצאת בארמניה יחד איתנו, רצה לנסוע אלינו.
הרופאים הזהירו אותו שהוא לא ישרוד את הנסיעה. אבל הוא הגיע אלינו.
רק חודש ימים היה איתנו ונפטר. נפרדתי מאבי בפעם השנייה.

פר קהילת רובנה
ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ג

נגון כואב

הָעֲנָנִים רֵיקִים מִדֶּמַע
הַכּוֹכָבִים סוּמְאָה עֵינָם
רַק לְבָנָה נוּגָה לוֹחֶשֶׁת
שִׁירַת יַתְמוּת בָּאֵי עוֹלָם

קְלִידֵי פְּסַנְתֵּר שְׁחוֹרֵי עֲצֶבֶת
מַצֶּבֶת לְשׁוֹכְנֵי דּוּמָם
נוֹגְנִים שִׁירָה נוֹקֶבֶת
נִגּוּן כּוֹאֵב שֶׁלֹּא יִתָּם.

מסר לצעירים, לדורות הבאים:

זיכרו!
במלחמה בין בני האור ובני החושך
תהיו תמיד עם בני האור
וכך יצמחו ניצנים חדשים
מתוך האפר.
החיים שוכחים
המתים זוכרים
בואו לא נשכח הפעם בואו נזכור.

אחרי המלחמה הגענו לגרמניה, משם העבירו אותנו לצרפת.
הגעתי ארצה בגיל 10.
למדתי, הקמתי משפחה, יש לי שני בנים וחמישה נכדים.

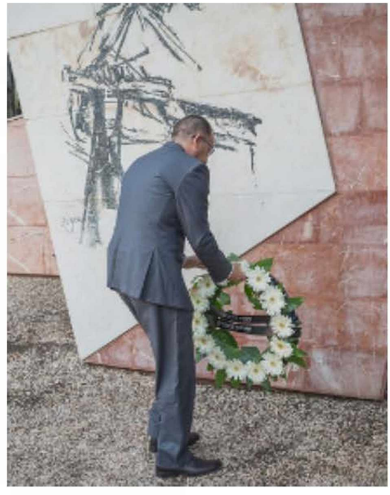

אר רן קוניק, ראש העיר נצעתיים מניח את פר עירית נצעתיים,
ערב יום הפיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב

הקמת קיר אשור ווצאי ווהלין
בטקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה ב"יד ושם" ירושלים

מאת: **מרים פליישון**
בת מרדכי פליישון ז"ל יליד העיירה דומברוביצה חבל ווהלין

לזכר בני העיירות מחבל ווהלין באוקראינה, שנרצחו ונקברו בקברי אחים ביערות העיירה סרנה ועיירות נוספות בווהלין

מדי שנה מתקיים ב"יד ושם" בירושלים טקס זיכרון והנחת זרים, בכיכר "גטו וורשה", לזכר הנספים בשואה. השנה, תשפ"ב, הנחתי אני את הזר בשם האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין בישראל. התלוו אלי אבי ושי פליישון שני בניו של אחי יצחק, נכדיו של אבי מרדכי ז"ל. הם יודעים ומכירים את קורות המשפחה

מרים פליישון, נציגת
האיגוד בטקס ב"יד ושם"

שחייתה בדומברוביצה מדורי דורות ואת קורותיה בימים האפלים ההם.

הטקס היה מרשים. אני והאחיינים שלי התרגשנו מאוד והרגשנו גאווה להשתתף במעמד זה בו השתתפו גם נשיא המדינה, ראש הממשלה, הרמטכ"ל, מפכ"ל המשטרה, ואורחים רבים מחו"ל שכיבדו את הטקס בנוכחותם.

מעמד זה החזיר אותי "אחורה בזמן" לזיכרונותיו של אבי מרדכי ז"ל ושל הבודדים מבני המשפחה ששרדו את התופת ואלו שהגיעו ארצה לפני השואה.

משפחתו של אבי הייתה משפחה צנועה שהסתפקה במועט, כמו מרבית בני העיירה. סבי יצחק זק"ל עסק בבורסקאות, היינו ייבוש עורות והכנתם, בעיקר לתעשיית הנעלים. האם שרה ז"ל נפטרה בדמי ימיה לפני השואה.

שני אחיו, מאיר וגדליה ז"ל עלו לארץ ישראל בשנות השלושים.

האב, יצחק זק"ל, אחותו חיה'לה ואחותו הינדה, בני משפחותיהן וקרובים נוספים הובלו בימים י"ג, י"ד, ט"ו באלול תשנ"ב, ליערות העיירה סרנה הסמוכה ונרצחו במקום. שם נקברו בקברי אחים.

ברבות השנים הוקמו במקום זה מצבות לזכר הנרצחים, ובני הדור השני והשלישי פוקדים מקומות אלו, ככל שניתן, על מנת לספר את אשר ארע בימים הנוראים ההם,

למען ידעו הדורות הבאים.
אבי, מרדכי ז"ל, נקרא להתייצב לצבא האדום. בזיכרונותיו כתב שהוא ביקש מאחותו חיה'לה להשגיח על האבא. יתר בני המשפחה היו במקומות אחרים. חיה'לה הצליחה לברוח מהרכבת עם מספר חברות, אך, נאמנה לבקשת אחיה (אבא שלי) חזרה להיות עם האבא, ולפי מה שידוע נורתה ע"י משתף פעולה אוקראיני.
אבא שלי שרת בחיל הפרשים הרוסי וטיפל באורוות הסוסים, כנראה באזור סטלינגרד בעת הקרבות.
עם סיום המלחמה ולאחר שחרורו מהצבא האדום חזר אבי לעיירתו דומברוביצה שם פגש מספר חברים. לדאבון ליבו לא מצא את המשפחה אותה קיווה לפגוש.
לאחר מספר ימים, כאשר הבין את המצב, עזב את העיירה והגיע בדרך לא דרך אל מחנות העקורים, שם פגש את אמי שרה ז"ל.
"סאגת התלאות" עדיין לא הגיעה לסיומה. הם הגיעו ארצה על סיפון האנייה "אקסודוס", על כל המשתמע והידוע על תלאות המעפילים באנייה זו. בחודש פברואר 1948 הגיעו שנית לחיפה כאן פגשו את שני אחיו ומשפחותיהם.

הורי ז"ל בנו את ביתם בחיפה. נולדו להם שלושה ילדים: יצחק, מרים ויעל והם זכו לראות גם נכדים.
יום האזכרה השנתית לזכר יוצאי העיירה היה יום מקודש, ואבי, כל עוד היה באפשרותו, היה מגיע לאזכרות השנתיות.
לפני כ-20 שנים, לאחר פטירתו של אבי, הגעתי אני לאחת האזכרות. כך התוודעתי לדור ההמשך של קהילות נוספות וכך המשכנו וממשיכים כדור ההמשך את ניהול האיגוד והאזכרות השנתיות כנאמר "לא נותקה השרשרת".
לזכרם של אבי מרדכי פליישון ז"ל ואחיו מאיר וגדליה אשר נפטרו בארץ וכל בני משפחתו, הסבא יצחק פליישון זק"ל, האחות חיה'לה פליישון שניספתה בצעירותה, האחות ובני המשפחה הינדה (הינדל) ואהרן ברזובסקי וארבעת ילדיהם וכל בני המשפחה,
ולכבודם של אחי יצחק ואחותי יעל וילדיהם, הנכדים ובני הדודים שנולדו כאן בארץ דור שני ושלישי.
לזכור ולא לשכוח.

מר האיגוד בטקס הזיכרון לשואה ולגבורה ב"יד ושם", ירושלים תשפ"ב

מר קהילת דומברוביצ' בטקס הזיכרון לשואה ולגבורה ב"יד ושם", ירושלים תשפ"ב

80 שנה לרצח יהודי אוקראינה בידי הנאצים: עלינו מוטלת האחריות לזכור ולהזכיר

מאת: ד"ר יעקב ליבנה

פורסם ב 11.11.2021 ב: https://www.maariv.co.il/journalists/opinions/Article-876832

השבוע לפני 80 שנה אספו הגרמנים ועוזריהם את יהודי העיר רובנו והובילו אותם לגיא ההריגה ביער סוסנקי הסמוך. על הדור שלנו עדיין מוטלת החובה להיאבק נגד הכחשת השואה ושנאת ישראל.

השבוע לפני 80 שנה אספו הגרמנים ועוזריהם את יהודי העיר רובנו שבמערב אוקראינה - פולין לפני המלחמה - והובילו אותם לגיא ההריגה ביער סוסנקי הסמוך. ברובנו התגוררו אז כ־60 אלף איש, למעלה ממחציתם יהודים. ב"סיפור על אהבה וחושך" כתב עמוס עוז, שאמו באה מהעיר, איך "גרמנים וליטאים ואוקראינים, באיומי תת־מקלעים, הצעידו את כל העיר, בנעריה וזקניה... ושם, ביער סוסנקי, בין עופאים וציפורים ופטריות ודומדמניות וגרגירי יער, ירו הגרמנים והרגו על שפת הבורות, בתוך יומיים, כ־25 אלף איש, כמספר תושבי ערד ויותר ממספר כל היהודים שנהרגו במשך מאה שנות מלחמה עם הערבים...". הגרמנים בחרו ביום המהפכה כמועד לרצח בטענה שכל היהודים הם קומוניסטים ועל כן בני מוות. סבתי מצד אבי, מלכה בלבן בת ה־46, לא ידעה שהיא קומוניסטית. לא ידעו זאת גם חמיה נתן וחמותה אתל שהתקרבו לגיל 80. לא ידע זאת בנה חיים שטרם הגיע לבר מצווה. איש לא שאל לדעותיהם הפוליטיות כשהעמיד אותם על קרש צר מעל תעלה עמוקה וירה בהם ובשאר יהודי רובנו.

האמת כמובן פשוטה ואיומה יותר: יהודים לא נרצחו כי היו קומוניסטים או קפיטליסטים, עשירים או עניים, נמוכים או גבוהים. הם נרצחו כי קומץ נאצי מטורף תכנן זוועה חסרת תקדים, כי איש בגרמניה או מחוצה לה לא עצר בעדם, וכי רבים מדי באוכלוסייה המקומית מיהרו לסייע ברצח שכניהם היהודים. כולם עשו זאת פשוט כי יכלו. רק בשנות ה־70 הוצבו ביער סוסנקי מספר אבני זיכרון צנועות שהודיעו כי שם נרצחו אזרחים סובייטים תמימים, ללא שום ציון של יהדותם. אחרי הרצח באו עיוות והכחשה. לפני 30 שנה התפרקה ברית המועצות, וכוננו מחדש היחסים הדיפלומטיים בין ישראל לרוסיה ושאר המדינות הקומוניסטיות לשעבר. מאז ממשיך משרד החוץ הישראלי לפעול במזרח אירופה ובמערבה, בכל יבשת ובכל מדינה, כדי להנציח את זכר השואה וללמוד ממנה לקח. איש משרד החוץ השגריר רוני אדם, יום את יום הזיכרון הבינלאומי לשואה שמצוין ב־27 בינואר באינספור מדינות. הוא ועמיתיי הדיפלומטים הישראלים נאבקים מדי יום מסביב לעולם נגד הכחשת השואה ושנאת ישראל באשר היא. זו משימה שאנחנו מחויבים לה בלי קץ - כאנשים, כהורים, כיהודים וישראלים. לאחרונה הוצב בחצר שגרירות ישראל במוסקבה גלעד לכמעט

שלושה מיליון יהודים שנרצחו באותה שואה בכדורים בשטחי ברית המועצות לשעבר; שואה שעדיין צריכה להיחקר. העולם ששתק בבאבי יאר ליד קייב ובסוסנקי ליד רובנו – אפשר את אושוויץ ומיידנק, את חלמנו וטרבלינקה.

על הדור שלנו מוטלת החובה לזכור ולהזכיר, ללמוד ולא לשכוח.

הכותב הוא שגריר ישראל לפולין ומנהל מחלקת אירו־אסיה במשרד החוץ

לפני 80 שנה תכננו הנאצים את "הפתרון הסופי" נדרשו לכך 90 דקות

מאת: קתרין בנהולד

פורסם ב"תזכר" בהוצאת מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל, גיליון 75, מרץ 2022

בינואר 1942 נפגשו 15 מבכירי המשטר הנאצי בווילה ליד אגם ואנזה בקצה המערבי של ברלין. תקרובת הוגשה ונשטפה בקוניאק. היה רק נושא אחד על סדר היום: "הצעדים הארגוניים, הלוגיסטיים והחומריים לפתרון סופי של השאלה היהודית באירופה".

תכנון השואה ערך 90 דקות מתחילתו ועד סופו.

שמונים שנה אחרי ועידת ואנזה הידועה לשמצה, שתכננה בדקדקנות את כל הפרטים, היעילות הביורוקרטית של התכנית ממשיכה להדהים. הפרוטוקול שנרשם באותו יום, והודפס על פני 15 עמודים, אינו מאזכר במפורש את הרצח. הנוסח משתמש בביטויים כמו "פינוי", "צמצום" ו"טיפול" - והמשימות חולקו בין המשרדים הממשלתיים השונים ו"המומחים המתאימים" שלהם. "אתה קורא את הפרוטוקול הזה וזה מצמרר", אמרה דברה ליפשטדט, חוקרת שואה נודעת. "כל השפה מוסווית מאוד. אבל אחר כך אתה מסתכל על רשימת המדינות ועל מספר היהודים שהם תכננו לרצוח. הם התכוננו לתפוס 11 מיליון אנשים. היו להם תכניות גדולות מאוד".

ליום השנה של אותה פגישה גורלית יש תהודה מיוחדת, כאשר שורדי השואה הולכים ומתמעטים והאנטישמיות ואידיאולוגיית העליונות הלבנה גואות באירופה ובארצות הברית, יחד עם התקפות המכוונות נגד יהודים ומיעוטים אתניים. רק לאחרונה אדם לקח שלושה חברי קהילה יהודים כבני ערובה בבית כנסת בטקסס. בגרמניה, שם גם זינקו פשעים אנטישמיים, מזהירות הרשויות את הציבור שקיצוניות ימנית וטרור הם האיום החמור ביותר נגד הדמוקרטיה.

כיום, הווילה בת שלוש הקומות על שפת האגם ששימשה פעם כבית נופש של האס. אס. ואירחה את ועידת ואנזה, נראית מבחוץ במידה רבה כפי שנראתה אז. רחוקה מהכביש ומוקפת בגנים מטופחים היא מקדמת את פני הבאים עם אכסדרה קדמית מלכותית, מעוטרת בארבעה פסלי כרובים הרוקדים לצדי הגג.

במשך עשרות שנים, נאבקו רשויות מערב גרמניה עם השאלה מה לעשות עם המקום. כאשר שורדי השואה לחצו על הממשלה להפוך אותו לאתר ללימוד השואה ולתיעוד פשעי המבצעים, הפקידות נקטה בסחבת. חלק ביטאו דאגה שמא המקום יהפוך למקום עלייה לרגל לנאצים זקנים, ואחרים סברו שעדיף אולי למחוק את המקום לגמרי "כדי שלא יישאר שום דבר מבית הזוועות הזה". יוסף וולף, לוחם רזיסטנס יהודי שברח מצעדת המוות באושוויץ והפך להיסטוריון מוערך אחרי המלחמה, הוביל את תחילת הקמפיין להסב את הווילה לאתר זיכרון ומוסד היסטורי. מעל שולחן הכתיבה שלו הוא תלה פתק בעברית לזיכרם של ששת המיליונים שנרצחו על-ידי הנאצים: "זכור 6,000,000!!!".

וולף נדחה בלך ושוב, ובמכתב לבנו מ-1974 הוא ביטא את הייאוש שחש: "תוכל לספק לגרמנים ראיות עד שהפנים שלך יכחילו," כתב. "הממשלה הדמוקרטית ביותר יכולה להתקיים", הוא ממשיך, "ועדיין רוצחי ההמונים מסתובבים חופשי ומגדלים פרחים סביב הבתים הקטנים שלהם". כעבור כמה חודשים הוא התאבד.

עד שנות ה-80 של המאה הקודמת, הווילה שימשה כאכסניית נוער לטיולי בתי ספר. רק אחרי איחוד גרמניה ב-1992 היא נפתחה כאתר זיכרון.

"אנו בגרמניה אוהבים לחשוב על עצמנו כאלופי הזיכרון" אמר יאן בקמן, היסטוריון המוביל סיורים מודרכים בווילה ואנשי כיום. "אבל נדרשו לכך עשרות שנים, דור שלם, בעצם". בעיני רבים ציון יום השנה לוועידת ואנזה פחות משמעותי מציון יום השחרור מאושוויץ או המרד בגטו וארשה, המתמקדים בקרבנות הטרור הנאצי. אבל היום הזה בולט כתאריך נדיר - ומועד זיכרון - להתמקדות במבצעי השואה ולתיעוד מנגנון רצח העם של המדינה הנאצית.

המארח באותו יום בינואר 1942 היה ריינהרדט היידריך, ראש שירותי הביטחון והאס.אס. שהתמנה על-ידי הרמן גרינג, יד ימינו של היטלר, לעמוד בראש "הפתרון הסופי" ולתאם את הביצוע עם שאר משרדי הממשלה. האנשים שהיידריך הזמין היו עובדי מדינה בכירים ונושאי משרות במפלגה.

מרביתם היו בשנות השלושים לחייהם, לתשעה מהם היו תארים במשפטים, ומחציתם החזיקו בתואר ד"ר. כשהם התכנסו סביב השולחן מול אגם ואנזה, רצח העם כבר היה בשלבי ביצוע. גירוש יהודים ורצח המוני בשטחי המזרח התחילו כבר בסתיו הקודם, אך הפגישה באותו יום הניחה את המסד למכונת הרצח ההמוני שבה ישתתף כל המנגנון המדינתי, ובסופו של דבר מיליוני גרמנים בתפקידים שונים. "שם הביורוקרטיה תפסה את מקומה", אמרה ד"ר ליפשטדט.

אדולף אייכמן, שעמד בראש "הלשכה המרכזית להגירת יהודים", ואשר מאוחר יותר ארגן את הגירושים למחנות המוות, נתבקש לרשום את הפרוטוקול בפגישה, ממנו שרד רק עותק אחד מתוך 30 שעליו חותמת אדומה בעמוד הראשון - "סודי". הוא נמצא אחרי המלחמה על-ידי חיילים אמריקנים בין תיקי משרד החוץ.

הפרוטוקול בן 15 העמודים שרשם אייכמן, סיכם את היקף המשימה בטבלה סטטיסטית מפורטת של אוכלוסיות יהודיות ברחבי אירופה, וכלל לא רק את בריית המועצות, אלא גם את אנגליה, אירלנד ושוויץ. "עם אישור מוקדם מתאים מהפירר, ההגירה הוחלפה עתה בפינוי היהודים למזרח כפתרון אפשרי נוסף", צוין בפרוטוקול. "במהלך הפתרון

הסופי הזה לשאלה היהודית, כ-11 מיליון יהודים ייקחו בחשבון", והמסמך המשיך בפירוט קווי המתאר של הפתרון הסופי: "תחת פיקוח הולם, יש לנצל את היהודים לעבודה במזרח בצורה הולמת. בטורי עבודה גדולים, תוך הפרדה מינית, יהודים המסוגלים לעבוד יישלחו לאזורים אלה לבניית כבישים. תוך כדי כך ללא ספק חלק ניכר יפלו על-ידי צמצום טבעי."

"לאלה שבסופו של דבר יישארו יש לתת טיפול מתאים כי הם ללא ספק מייצגים את החלקים העמידים ביותר. את היהודים שיפונו יש לקחת קודם כל, קבוצה אחרי קבוצה, לגטאות-מעבר, כביכול, אשר משם יישלחו הלאה למזרח. באשר לאופן שבו הפתרון הסופי יתבצע באותם שטחים של אירופה שעליהם אנו שולטים או משפיעים כעת, הוצע שהמומחים הרלבנטיים במשרד החוץ ייוועדו עם בעל התפקיד האחראי במשטרת הביטחון וב-SD". זו הייתה שפה של ביורוקרטים, אך מעולם לא היה שום ספק מה הותווה במסמך:

"החיסול המלא של יהודי אירופה", כפי שכתב ביומנו יוזף גבלס, התועלמן הראשי של היטלר, אחרי שקרא את הפרוטוקול.

פרנק ואלטר שטיינמאייר, נשיא גרמניה הנוכחי, ושר לשעבר ששירת במשך עשורים בשירות הציבורי הגרמני, ביטא את חוסר הנחת העמוק והזעזוע שלו אחרי שקרא את הפרוטוקול בביקור בווילה לקראת יום השואה הבינלאומי. הסגנון והלשון של המסמך היו מוכרים לו לגמרי. "מה שאנו רואים זו מכונה אדמיניסטרטיבית המתפקדת בצורה חלקה, מחלקות המתאמות תביעות והליכים - שמלבד התכנים של הפגישה - אי אפשר להבחין בינם לבין אלה שעדיין מתקיימים במשרדי ממשלה ובמנהל", אמר. "זהו הרגיל, המוכר, שבולט לעין, מזעזע ומדאיג אותנו".

15 המשתתפים בוועידת ואנזה מילאו כולם תפקידים בשואה בצורה ישירה. חלק פיקדו או ארגנו כיתות רצח, אחרים בנו את המסגרת החוקית לרצח העם. שישה מהם מתו עד 1945.

רק שניים מהם הועמדו לדין אחרי המלחמה על תפקידם בשואה. אייכמן הוצא להורג בישראל אחרי שהסתתר בארגנטינה במשך שנים. וילהלם סטוקארט, שהיה שותף לניסוח חוקי הגזע של נירנברג, שוחרר ב-1949. שלושה נוספים הועמדו למשפט על עבירות לא קשורות וקיבלו עונשים קלים, וארבעה מעולם לא הואשמו. גרהרד קלופפר, בכיר במשרד הקנצלר של היטלר, פעל כעורך דין אחרי המלחמה במשך עשורים. כשמת ב-1987, משפחתו פרסמה הודעת פטירה שהילללה "חיים מלאי סיפוק שתרמו והועילו לכל מי שחסה בתחום השפעתו".

שמונים שנה אחרי ועידת ואנזה ו-77 שנים אחרי סוף מלחמת העולם השנייה, העדים לזוועות של הנאצים הולכים ומתמעטים. כאשר ד"ר ליפשטדט, בת 74, פרופסור להיסטוריה יהודית מודרנית ולימודי השואה באוניברסיטת אמורי התחילה ללמד אודות השואה לפני למעלה משלושה עשורים, היה קל למצוא שורדים שידברו עם הסטודנטים שלה. "כשרציתי ששורד יבוא לכיתה שלי נהגתי לומר 'האם אני רוצה שורד ממחנה או ממקום מסתור? האם אני רוצה מישהו ממזרח אירופה? האם אני רוצה גרמני שחי תחת החוקים במשך שמונה שנים לפני שגורש? האם אני רוצה מישהו מהמחתרת?' היא נזכרת. "כעת אני מקווה שאוכל למצוא מישהו שמספיק בריא בכלל לבוא".

(ניו יורק טיימס, 20 .1. 2021)

בארגז חשוך מלא בעצמות: "אמרתי 'שמע ישראל', וזה מה שהשאיר אותי שפויה"

מאת: נצחיה יעקב

מתוך כתבה שפורסמה ב: https://www.ynet.co.il/judaism/article/hjrwqawhc
28.04.2022

בעוד כחצי שנה אמורה אסיה רברמן לחגוג את יום הולדתה ה-94, וכמו תמיד היא צפויה לפתוח את היום בשורה מהכתובים שלימדה אותה אימה, רגע לפני ששלחה אותה באישון לילה לשכנתה הנוצרייה כדי שתציל אותה ממוות, כשהייתה בת 11.

"שמע ישראל, ה' אלוהינו ה' אחד. זה המשפט שהשאיר אותי שפויה", היא אומרת. "גם עכשיו, כשהזיכרונות מציפים ואני חיה שוב את הגיהינום שהיה שם, באוקראינה של מלחמת העולם השנייה, עם העבר שרודף אותי - אני חוזרת על המשפט שוב ושוב כמו מנטרה. זה הדבר היחיד שמרגיע אותי".

אביה מאיר ברז היה אגרונום, ואימה רוזליה (רוזה) הייתה רוקחת. "גדלתי בבית עם הרבה אהבה, בית אמיד מאוד, משכיל מאוד. הייתי ילדה פופולרית מאוד", היא משחזרת.

"מגנתי על פסנתר והיו לי הרבה חברים".

באוקטובר 1942 הגיעו הנאצים לעיר הולדתה, מיזוץ', שהייתה לפני המלחמה חלק מפולין, והיום נמצאת בשטח אוקראינה. היא הייתה אז בת 11, "ולפתע כולם התעלמו ממני", רברמן מספרת. "נאלצנו לעזוב את הבית במהירות. ריכזו את כל היהודים במרכז העיר, והעבירו אותנו לעיר שכנה, גדולה יותר, כהכנה לטרנספר. המטרה הייתה לחסל את כולנו".

אחיה יצחק, שהיה גדול ממנה בשש שנים, סיים באותם ימים את לימודי המשפטים בטשקנט וביקש רשות מהוריו להישאר עוד לילה שם, כדי לחגוג את נשף הסטודנטים. התכנון היה שעם חזרתו תימלט המשפחה יחד ממיזוץ', אולם כבר למחרת נכנסו הנאצים לעיר. משהבינו הזוג ברז כי לא יוכלו להימלט מציפורני הנאצים, הם שלחו את בתם אסיה למשפחה נוצרית, שהציעה להורים לאסוף אותה עוד קודם לכן.

"שמעתי אותם אומרים להורי: 'אם תעברו בשלום את המלחמה - נחזיר אותה אליכם. אם לא - היא תהיה הבת שלנו'. אני בכיתי", נזכרת רברמן בכאב, "לא רציתי לעזוב את ההורים שלי. צרחתי, 'לא, אני לא

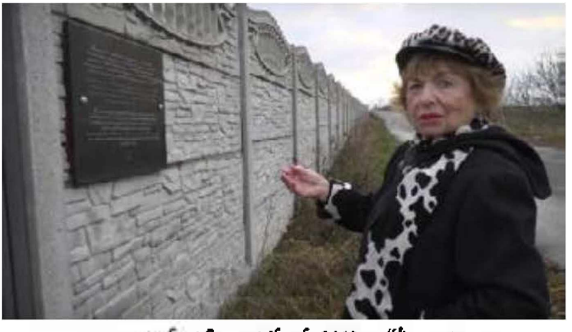

רברמן בינואר 2019, ליד לוחית הנצחה לזכר הנספים

אסיה בילדותה (באדיבות המשפחה)

הוריה של אסיה, רוזה ומאיר ברג (באדיבות המשפחה)

מוכנה לעזוב אתכם". אבל כאשר התברר להוריי שהחיסולים והרציחות התחילו, הם הכריחו אותי להימלט. אני עדיין זוכרת איך הייתי חצי רדומה כשהם העירו אותי יום אחד, בשעה 4 לפנות בוקר, הלבישו אותי בבגדי ילדה כפרית, ואמרו: 'רוצי תברחי'".

רגע לפני שנפרדה מאימה, היא לימדה אותה את הפסוק הנצחי, "שמע ישראל, ה' אלוהינו ה' אחד", שאותו אסיה לא הכירה קודם לכן. "ברחובות העיר האקציה כבר התחילה, ואמא אמרה לי: 'אם יהיה לך לא טוב, תגידי את המשפט הזה בכוונה - ואלוהים תמיד יעזור לך'. עד לאותו רגע מעולם לא דיברו בבית על כך שאנחנו יהודים. אני לא בן אדם דתי, אבל יש בי אמונה - והמשפט הזה לאורך השנים תמיד ניחם והרגיע אותי. גם היום".

רברמן הסתתרה תחילה בבית שכניה שגרו בעברו השני של הכביש. "מוטיה הייתה העוזרת של המורה למוזיקה שלנו. היא ובעלה האופה החביאו אותי בין ערימות של ארגזים שהיו מלאים בעצמות של בעלי חיים. שכבתי שם בשקט, בחושך, מפוחדת במשך 48 שעות שהרגישו כמו נצח", היא מספרת. "בכל השעות האלו אמרתי אלפי פעמים את המשפט שאמא לימדה אותי. הפסקתי רק כששמעתי קולות שצועקים,

ובמיוחד קול אחד של ילדה קטנה, שאמרה: 'אל תהרגו אותי. אני רוצה לחיות. הניחו לי לחיות'".

אחד השכנים, שהיה שוטר אוקראיני, דפק לפנות בוקר בדלת. הוא ישב עם האופה ושניהם שתו וודקה. "הוא סיפר שבאו להשמיד את כל היהודים בעיר שלנו. אחר כך קם ואמר, 'טוב, אין לי זמן, אני צריך ללכת כי עכשיו צריך להרוג את כל היהודים'. האופה פחד ואמר שהוא לא יכול להחזיק אותי יותר בבית".

אסיה הייתה רדומה ומכווצת בכל הגוף מצורת הישיבה בתוך הארגז. "לא יכולתי להזיז יד או רגל", לדבריה. "בחוץ הייתה שריפה גדולה. האופה אמר לי, 'עכשיו כשכולם עסוקים בשריפה - זה הזמן לעזוב את העיר'. הייתי כל כך קטנה ורזה, והוא ניער אותי שוב ושוב כדי שאתעורר וארוץ. הוא אמר לי ללכת רק בשדות ולא בכבישים, והשאיר אותי בקצה בית הקברות הנוצרי-קתולי. השעה הייתה 11 בלילה".

לילדה הנחושה הייתה אפשרות מילוט שרקם אביה מבעוד מועד, והיא ידעה לאן עליה להגיע: "בחושך, לבדי, התחלתי לצעוד כל הלילה. עברתי בערך 15 ק"מ בהליכה רגלית, עד שדפקתי על דלת בית משפחת גאבור".

מריה ובעלה יוסף גאבור היו חשוכי ילדים, וניהלו חנות מכולת. כשהחלו הדיבורים על אקציות ועלתה ההצעה של בני הזוג גאבור להציל את אסיה, היא הגיעה עם אביה לביתם כדי להכירם. כך, כשנמלטה אליהם - היא זכרה את הדרך.

"זה היה נס שהגעתי אליהם ודפקתי על הדלת של הזוג המיוחד והנדיר הזה. הם היו מאוד נחמדים אליי. הרגשתי שהם כמו משפחה עבורי", לדבריה. הם חינכו אותה להיות נוצרייה, והיא נהגה ללכת איתם מדי יום להתפלל בכנסייה הקתולית. לילה אחד הוריה באו לבקר אותה. "חשבתי שזה חלום, שזה לא אמיתי. שמחתי מאוד", היא נזכרת. "זו הייתה הפעם האחרונה שראיתי אותם".

להוריה שהתכוננו להימלט מביתם, היו מסמכים מזויפים עם זהויות "אריות" עבור כל המשפחה. הם התעכבו כי חשבו שאולי הדברים יסתדרו, וכשכבר נמלטו בשעת לילה מאוחרת, נתקלו בשלושה צעירים

"פשרתי 15 קילומטרים בלילה, ברגל". אסיה רדמן בביקור בבית ילדותה בטיפוט"

אוקראינים שיצאו שיכורים ממסיבה, והובלו לגסטפו.

הנאצים ציוו על האב להתחיל לחפור קברים לשניהם. "כשאבא הבין שזה הסוף שלו, הוא ניסה להציל את אמא. הוא אמר לה, 'את עצמי אני לא יכול להציל, אבל את חייך אני יכול לנסות להציל'. אמא באה מרוסיה ודיברה רוסית, היא התאהבה באבא והלכה אחריו עד לאוקראינה. כשהקבר היה מוכן, הוא ביקש לחשוף את 'הסוד המשפחתי' לפני מותו, וטען שאמא פרבוסלבית לא יהודייה, ושהם שמרו את זה בסוד מהמשפחה שלו שלא הייתה מאפשרת להם להינשא, לו ידעה.

"הוא ביקש מהנאצים שאחרי שהם יוצאו להורג, יקברו אותה בבית עלמין רוסי פרבוסלבי - וכך הוא הציל אותה. כולם מסביב התחילו לצעוק עליה, איך היא רצתה למות עם יהודי ולהקריב את עצמה בשביל יהודי. ירו באבא שלי לעיני אמא, והיא התעלפה. היה שם כומר שהכיר את הוריי והיה עד להתרחשות. הוא עמד בצד עם אשתו, וכשראו כך את אמא שלי, הם לקחו אותה אליהם הביתה".

אבל יומיים לפני השחרור, גם אימה נרצחה. עוד כ-150 איש מבני משפחתה המורחבת של רברמן נספו. "זה כל מה שאני יודעת על מותם של הוריי", היא אומרת בצער.

כשהרוסים נלחמו כדי לשחרר את רובנו, ב-2 בפברואר 1944, נהרגה מריה במהלך הלחימה באזור. מרוב צער, בעלה תלה את עצמו. "זה היה טראומטי מאוד בשבילי, לחוות בפעם השנייה את המוות של הוריי: האובדן הראשון היה מות הוריי הביולוגיים, והשני כשאיבדתי את הזוג שהיו הורים עבורי. נשארתי לבד בביתם, והייתי בטוחה שאני היהודייה האחרונה והיחידה שנותרה בעולם, כי כולם נרצחו".

ביתם של מריה ויוסף גאבור בבודרגוז'. "גם שהגעתי אליהם"

אחותה של מריה, הלנה, לקחה את אסיה תחת חסותה. "היה לה בעל וארבעה ילדים, ועבורם הייתי עוד אחת מהילדים. חייתי אצלם, ומדי פעם הלכתי לעירייה כדי לבדוק אם מישהו חיפש אותי. ציפיתי לנס. קיוויתי שמישהו מהמשפחה שלי יבוא לשאול או לחקור עליי".

הנס התממש בסוף אפריל 1945. "בעירייה היה מכתב מאחי יצחק, ששאל אם מישהו מהמשפחה שלו נותר בחיים. כתבתי לו, והוא נסע ברכבת חודש ימים עד שהגיע".

אחרי שנתיים, כשהיא בת 18, עלו שניהם לישראל בשנת 1947. "מאז שחזר מרוסיה, אחי תמיד אמר שישראל היא הבית שלנו ושאף לעלות לארץ. גם אני הבנתי שלא משנה איפה נהיה, כיהודים תמיד נהיה אורחים - ואורחים הם כמו דג. אחרי שלושה ימים, זה מסריח".

אסיה מספרת כי היא מתעוררת בכל בוקר עם המחשבה המנצחת: "שרדתי את הזוועות. הם לא רצחו אותי". ועדיין, גם אחרי כל השנים האלו, עוד מרחפת מעליה

הלנה מצורקיץ
לקחה את אסיה תחת חסותה לאחר מות אחותה

משפחתה של הלנה ב-1939
קיבלו את אסיה כאחת מהילדים

השאלה "למה דווקא אני שרדתי?" בשלב מוקדם הבינה שיש לה משימה לחיים. "לילה אחד התעוררתי באמצע הלילה מחלום שחלמתי כל מה שהיה זכור לי ממנו זו המחשבה שנשארתי בחיים כדי להציל ילדים", היא מספרת. "את הילדות שלא הייתה לי - לא הצלחתי להציל, אבל ילדים אחרים שבאים לישראל מסוריה, ממרוקו ומעוד מדינות, ומגיעים מבתים שבורים - אני עוד יכולה להציל".

כך המשיכה אסיה רברמן ללימודי עבודה סוציאלית ופסיכותרפיה. "לימים ניהלתי קליניקה ב'אחוזת ילדים' בחיפה, ובמקביל אני נותנת ייעוץ לאנשי חינוך. זה מה שאני עושה עד היום, רק במינונים מצומצמים יותר", היא אומרת.

לבני הזוג רברמן לא נולדו ילדים. "כל החיים היינו שמנו עסוקים מאוד. בגיל 90 התחלתי להצטער שפספסתי. אבל הילדים שעבדתי איתם, ילדים מבתים שבורים, היו כמו ילדיי", היא מעידה. "נתתי להם את הנשמה, והם החזירו לי בהרבה אהבה. גם שמי אחייניי, ילדיו של אחי יצחק, שנפטר לפני כשלוש שנים - הם כמו ילדיי. הם גרים בארצות הברית, אבל מאז שהיו קטנים ועד היום הם מגיעים אליי לחיפה לכל חופשת הקיץ, וכך גם ילדיהם".

רברמן מגדירה את עצמה כ"פוסט-טראומטית כבר 83 שנה". היא מספרת כי "המחשבות עולות בעיקר בלילות. ראובן נולד בלוצק באוקראינה, כך ששנינו הבנו את הגיהינום שהאחר חווה. הוא נפטר מסרטן לפני 11 שנה. עם מותו של אחי כבר אין לי עם מי לחלוק את הכאב. המחשבות תוקפות בעיקר כשאני לבד. איך זה שאנשים שנאו כל כך יהודים

אסיה כחיילת בישראל ב-1947. שירתה בתפקיד מטה בגבעתי (באדיבות המשפחה)

שהיו מוכנים לרצוח תינוקות, ילדים, מבוגרים וקשישים, ובאכזריות כזו? למה? ההתמודדות שלי הייתה לאהוב, לא לשנוא בחזרה - וללמד הלאה, כדי לזכור".

עוד היא מספרת, כי היא "מחפשת את היופי בכל דבר ובכל אדם שעומד מולי, ומרגיעה את עצמי שאני בארץ שלי ושעכשיו אף אחד לא יכול לומר לי שאני לא במקום שאני צריכה להיות בו. אני משתדלת לא להתלונן ולא להכביד עם סיפורי השואה. שומרת אותם רק לימים שלפני היום הכאוב הזה. יש לאנשים מספיק עניינים משלהם, כך שאין צורך להוסיף בסיפוריי". לאוקראינה היא חזרה פעמיים. הפעם הראשונה הייתה עם ראובן, כ-30 שנה אחרי המלחמה. הפעם השנייה הייתה ב-1991 עם אחיה, ילדיו, וניצולים נוספים. "באתי חזקה, כיהודייה שעלתה וחיה במדינת ישראל, ובנתה בית יהודי. זה היה אחרת. ועדיין, צל כבד ועצב גדול העיבו על המסעות הללו.

"הגעתי לבית ההורים, ולא העזתי להיכנס פנימה. לאורך השנים הייתי בקשר עם אחותה של מריה, הלנה מזורקביץ. אחרי המלחמה כולם עזבו את אוקראינה

"שניון הבנו את הגיהינום שהאחר חווה".
אסיה רבראן עם בעלה, ראובן ז"ל
(באדיבות המשפחה)

והשתקעו בפולין. הבטחתי לה שאגיע ליום הולדתה ה-90, וכך עשינו. כמה שנים לאחר מכן, היא נפטרה".

ב-30 באוקטובר יחול יום הולדתך ה-94. מה את מאחלת לעצמך? "שנפסיק לריב, שנלמד לאהוב זה את זה ושתהיה בנו גאווה על המדינה הקטנה שלנו, שצברה כל כך הרבה הישגים בזמן כה קצר. אני מאחלת לעצמי שישראל תהיה קיימת לנצח, ושכל יהודי העולם יבואו לפה. לא היה לנו פשוט להגיע לישראל - שנתיים היינו בדרכים עד שהאנגלים התירו לאונייה שלנו להיכנס, לא לפני שתפסו אותנו מול חופי חיפה ושלחו אותנו לקפריסין לחצי שנה. אבל עכשיו, כשאני פה, אף אחד לא יזיז אותי מכאן לעולם".

אבל לעצמך, מה את מאחלת? "זה לעצמי", היא מחייכת. "יש לי קבוצה של חברות שאנחנו נפגשות. נחגוג ביחד. חוץ מיום הולדת, יש לי הרבה סיבות לחגוג. יש כאלה שלא שרדו את התופת והשתגעו, יש שהתאבדו, אבל מי ששרד ונשאר נורמלי - יצא מחוזק. זו לא נחמה, אבל בכל זאת צריך מישהו שיספר את זה לדורות הבאים".

אחיינה של אסיה, מרק ברז, הוא נשיא ארגון TOLI - מכון אולגה לנגיל ללימודי השואה וזכויות אדם. דודתו נושאת הרצאות בסמינרים בארץ וברחבי העולם מטעם הארגון. הארי ד' וול, חבר דירקטוריון בארגון, אומר כי "יש לאסיה קהל גדול ומסור של עוקבים שהיא השפיעה ומשפיעה על חייהם. היא השראה, שליחה של תקווה וציונות. אסיה, שאיבדה את הילדות שלה בבת-אחת בגיל 11, הקדישה את חייה לעזרה לילדים בעלי אתגרים ומוגבלות רגשית. לאחר אובדן ילדותה עשתה כל שביכולתה כדי שילדים בישראל לא יאבדו את שלהם".

פר קהילות עיניתי" זוכרות"
מרכז תום הניכרון לשואה ולגבורה תשפ"ד

אחרי 80 שנה: המבט לאחור של דב פז

מתוך הכתבה שפורסמה במגזין "פורטפוליו", ביום שני, 20 באפריל

מאת: רני רזולי

פורסם באתר האינטרנט: https://www.prtfl.co.il/archives/127743

בחוברת "מבט לאחור" שכתב וצייר דב פז (אברהם-דב בס) הוא מתאר את קורותיהן של משפחות אביו ואמו, שרובן נספו בשואה.

"בן יקר שלי, ילדי היקר. את שתי הגלויות שלך קיבלתי באותו יום... בשבועות ובימים האחרונים אנו מאוד מודאגים בקשר אליך. אני מבקשת אותך ילדי האהוב ואני משביעה אותך בחיים שלי ובאושר שלך, שתשיב לי מיד... רחמנות, תכתוב. אל תהיה מודאג בקשר אלינו. החיים שלנו טובים מאוד".

גלויה זו, שבסופה מילים מנחמות שמסתירות מציאות קשה, נשלחה על ידי גולדה מהעיר ולאדימירץ (כיום באוקראינה) לבנה אייזיק בארץ ישראל בתאריך 29 ביוני 1940. כ־80 שנה לאחר שנכתבה תוכנה היווה, לצד גלויות נוספות, את מקור ההשראה לחוברת הנושאת את השם מבט לאחור, שכתב וצייר המעצב הגרפי דב פז (בס). החוברת, שיצאה לאור בשנה שעברה, עוסקת בקורותיהם של הוריו של פז ושל משפחותיהם. אמו, חיה בס לבית קולקובסקי, היא ילידת קלצק, 1917; אביו, אייזיק בס, יליד ולאדימירץ, 1915. אייזיק הגיע לארץ בשנת 1933, וחיה הגיעה לארץ דרך טורקיה, סוריה ולבנון בשנת 1941. הם הכירו בארץ

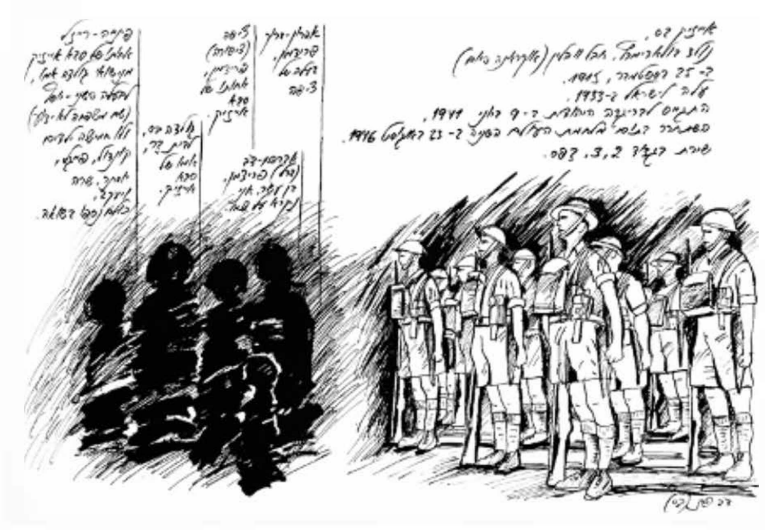

ונישאו ב־1943. שנתיים לפני כן, ביוני 1941, התגייס אייזיק לבריגדה היהודית בצבא הבריטי, התאמן על אדמת מצרים, והיה עם יחידתו באיטליה, בלגיה והולנד. הוא השתחרר באוגוסט 1946. רוב בני משפחותיהם נספו בשואה.

החוברת אינה מציגה סיפור עם התחלה, אמצע וסוף, אלא היא אסופה של ציורים בשחור־לבן שמהווים פרשנות ויזואלית

אישית, מנקודת מבטו של פז, לטקסט המקורי שהופיע בגלויות.

"החוברת שעיצבתי והפקתי היא חלק מחיי", מספר פז, "כבן לאמא נרדפת שואה שהגיעה ארצה בשנת 1941 מרוסיה הלבנה והתגוררה בבית החלוצות בחיפה, וכבן לאבא שהגיע בשנת 1933 מחבל ווהלין, התגורר בחדרה ובקיבוץ עין הים (עין כרמל) ואחרי שמונה שנים התנדב לבריגדה היהודית. משפחותיהם ניספו בשואה והם העדיפו שלא לדבר על התקופה ההיא".

בשל אותה שתיקה, הצליח פז לצלול לעומק הסיפור המשפחתי רק בהיותו בן 22, כשהיה מעבר לים, הרחק מבית הורים: "בשנת 1969 הגעתי עם אוניית צי הסוחר לדטרויט, ארצות הברית, ופגשתי 15 בני משפחה שעזבו את אירופה לפני המלחמה. רשמתי מי הוא מי, מה הקשר אל אבי וצילמתי את כולם. רק אז הבנתי את גודל האסון שפקד את משפחתי, ובמשך שנים רבות אספתי מידע מכל מי שהגיע ארצה לביקור. יצרתי אילן יוחסין ענק לאמי ואבי, שבעה דורות לאחור. אבל מבחינתי הפרוייקט לא תם שם".

כך, החוברת היא סיפור כל משפחתו: היא מבוססת על 14 גלויות שנשלחו לאבין, וכמספר הזה מכתבים וגלויות שנשלחו

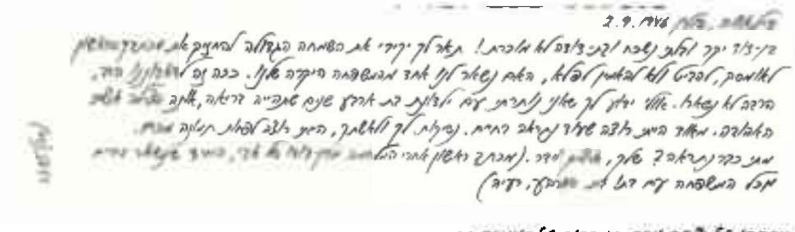

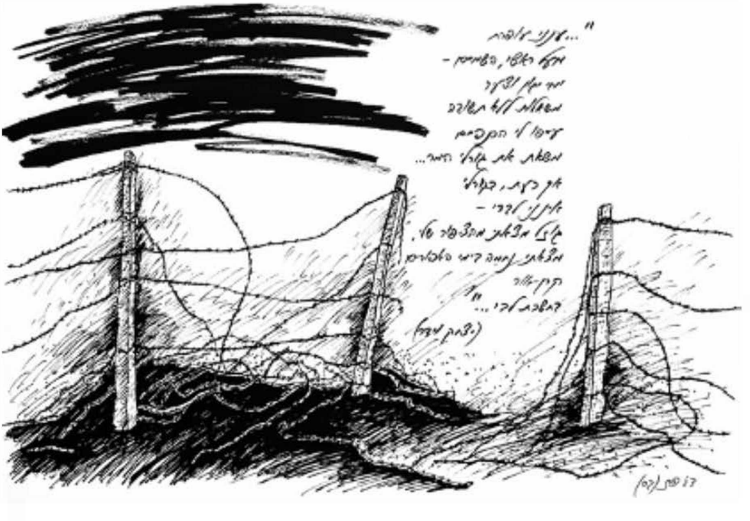

לאמן, בשנים 1939 עד 1942 - אז נותק הקשר. עוד מבוססת החוברת על מספר קטן של צילומים שנשארו, בנוסף לשני ספרי זיכרון עבים שמספרים את סיפור הקהילות שנספו, וכן שירים שכתב המשורר יצחק וידה, בן דוד של אביו, יחיד ששרד ממשפחתו והגיע לארץ מכאן

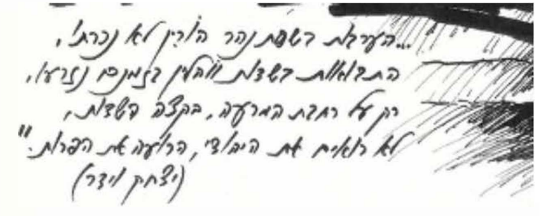

התחיל פז לאסוף חומרים ויזואליים. סדר הדפים בחוברת תואם את סדר האירועים עצמם, אבל לפז ברור כי אינו מכיר את כל סיפור חייהם של הוריו. "כמי שמאייר ומצייר אני קרוב לכתבי היד, מכיר את נושא הגרפולוגיה מקרוב ומסוגל להבחין בדקויות ובשינויים שקשורים במצבי הרוח והנפש. כך, בחנתי היטב את כתבי היד של הסבתות והדודים שלו, וכך הצלחתי להכיר אותם, לא ממש מקרוב אבל הרבה יותר ממה שרואים בצילום. את האיורים ביצעתי בציפורן ודיו שחור, כפי שנכתבו הגלויות המקוריות והמכתבים של אז, וכך התאפשר לי להעתיק במדויק את כתב היד עם תשומת הלב לעובי הקו, כיוון הכתיב והלחץ על העיר. "על החוברת עבדתי כשנה, כולל קריאה ואיסוף מידע על חיי היומיום בעיירות, ורק אחר כך הרגשתי שאני יכול לגשת לקומפוזיציות", מוסיף פז. החוברת אינה למכירה, אך חולקה לכל בני משפחתו. היא נמצאת בארכיון קיבוץ לוחמי הגטאות וברשת האינטרנט, מיועדת ל"יד ושם", למכוני חקר השואה ולמי שהנושא קרוב ללִיבו. "זה הפרויקט המרגש ביותר שלי שיצרתי אי פעם", הוא מדגיש.

החוברת הודפסה במספר עותקים מצומצם. ניתן לעיין בה בספרייה בהיכל יהדות וווהלין.

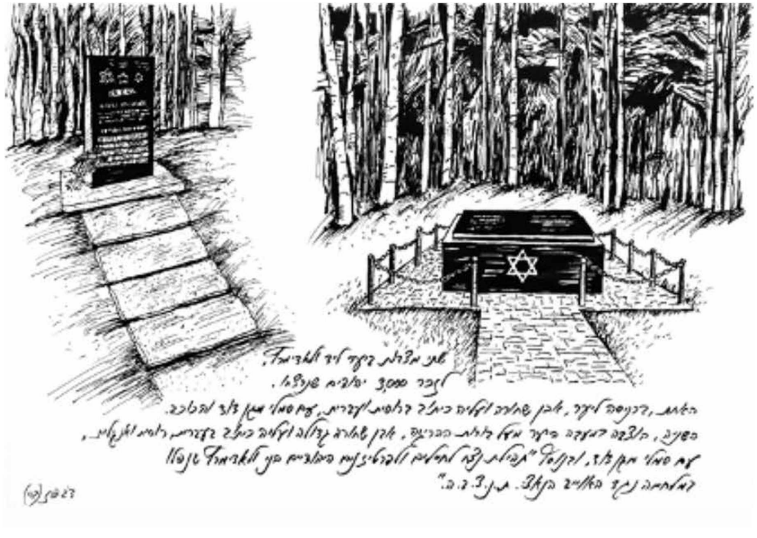

עולמות שחרבו

"השטעטל" בווהלין בין שתי מלחמות העולם

מאת: רמי נובודבורסקי

מתוך: עבודה סמינריונית "עיירות ווהלין בין שתי מלחמות העולם"
שהוגשה בשנת 1999 לפרופ' בן ציון פינצ'וק, אוניברסיטת חיפה

במסגרת חקר יהדות ווהלין, ראוי לציין את מעמדה של העיירה היהודית "השטעטל" כתופעה ייחודית לעם ישראל וסמל לחיים היהודיים ברחבי פולין בין שתי מלחמות העולם.

היהודים גרו בבתי עץ עלובים, בעוני מרוד והתפרנסו בקושי רב. המוטיבים ההיסטוריים של הכרת הנושא נמנים ב-45 ספרי יזכור המתייחסים לרוב רובה של האוכלוסייה היהודית בווהלין שבפולין, שמנתה בתחילת מלחמת העולם השנייה כרבע מיליון נפש. רשימת העדויות גדולה יחסית. עדויותיהם של 375 יהודי ווהלין ו-15 שאינם יהודים נמצאים בארכיון יד ושם.

חשיבות לא מעטה נודעת גם לספרי הזיכרונות של מפקדי היחידות הפרטיזניות שלחמו בווהלין, וכמו-כן לספרות הכללית על אודות מה שהסובייטים כינו "מלחמת המולדת הגדולה בשנים 1941-1945".

בביקורת ספרו של דר' שמואל ספקטור, "שואת יהודי ווהלין 1941-1944", יד ושם, תשמ"ו, כותב פרופ' דב לוין, בתוך ספרו של מנחם קאופמן (עורך) "יהדות זמננו", ירושלים תשמ"ט כרך 5 עמ' 357-358:

"היות שהמחקר נערך כארבעים שנה לאחר האירועים, יכול היה החוקר לגשת לעבודה גם מתוך פרספקטיבה מסוימת וללא ספק היו לנגד עיניו מחקרים קודמים על חבלי ארץ שכנים, שאוכלוסייתם היהודית זכתה לגורל דומה מכמה בחינות. לרשותו הועמדה כמות גדולה יחסית של חומר ראיות מגוון, שהצטבר במרוצת השנים, אם כי רמת אמינותו אינה אחידה. ייאמר כבר בשלב זה, שמכל אלה השכיל המחבר לבסס את מחקרו ולהציג את הממצאים בצורה שיטתית ומשכנעת, בעיקר הכוונה לשימוש בכלים סטטיסטיים."

נראה שבתחום זה אפשר להפיק מידע גם על התקופה של יהדות ווהלין שבין שתי מלחמות העולם. יהדות ווהלין הייתה יהדות של עיירות - (Miasteczko בפולנית)

מתוך: ספר פינצ'וק, עמ' 83

מדורי דורות, ואופייה זה לא השתנה עד לחיסולה.

תיאור השטעטל היה לפרק נכבד בספרות היהודית העממית ואצל סופרים כמו פרץ, מנדלי מוכר ספרים ושלום עליכם. הדבר המעניין, שעל אף העוני והמחסור ששררו בה, המסורת והאמונה ידעו להחזיק ביחד את תושביה בתקווה שיהיה טוב יותר. היהודי בגלות פולין תמיד האמין, שבשנה הבאה יהיה בירושלים. תפילה זו הייתה חזקה עבורו עד כדי כך, ששום פרעות, בהן פרעות קישינב, חמילניצקי ורבים אחרים, לא הרתיעו אותו מאמונה נכספת זו. המושג של עם הבנוי על העיקרון של אדמה, שפה ולאום משותפים לא היה ליהודים בגלות. היהודים גרו בארצות נוכריות וסיגלו לעצמם את שפת היידיש במזרח אירופה, אך בהווי העממי המבוסס על מסורת עתיקת יומין, חיזקו את אמונתם לחיות יחד. הם גרו בעיקר בעיירות ובערים וסיפקו לפרנסתם את הצרכים של תושבי הכפרים הגויים, אם זה בבתי המרזח בהם עבדו ואם זה היהודים האמידים, שניהלו את אחוזותיהם של האצילים הפולנים הקרויים "מגנטים". אצל הגויים היהודי היה פקטור שמילא תפקיד של מתווך בין העיר לכפר ובין האציל לאיכר. אפשר היה לחשוב שהייתה אווירה אידילית של החיים, אך בל נשכח את זעמם של הגויים, שראו ביהודים נטע זר בתוכם וגם אם לא אמרו זאת, חשבו כך.

בשואה הגדולה שפקדה את יהודי אירופה במלחמת העולם השנייה, הוכרע ונחרב גם הקיבוץ היהודי בווהלין. ככל שנרבה ונקרא על הנושא, ניטיב להבין את חייו ומורשתו של יישוב יהודי זה שהיה ואיננו עוד.

המחקרים על ווהלין (כיום אוקראינה) מראים כאילו הזמן עמד מלכת. עוני רב שולט באזור זה, עד כדי כך, שנאמר בבדיחות הדעת, שבאזור ווהלין לא סוגרים את דלתות הבתים, כיוון שבלאו הכי אין מה לקחת.

ערב יום הפיכרון לשואה ולגבורה תשס"ב

זיכרונותיה של תלמידה בבית ספר "תרבות" בעיירה רוזישץ

נכתב על ידי בת-ציון שושני לבית טורצ'יניוק

בת-ציון ז"ל נולדה בשנת 1914 בכפר ברזלופה ליד רוזישץ. בילדותה למדה בבית הספר הגרמני שבכפר, ובגיל עשר עברה לביה"ס תרבות יחד עם חברתה חיה גרשוני לבית שפיגל.

...נסעתי עם אבא ועם חיה לרוזישץ להירשם לבית הספר ולעבור את בחינות הכניסה. היו שם שלושה מורים ומנהל בית הספר. הבחינות התחילו. נתנו לי לקרוא בית מ"התקווה". מייד נעמדתי דום ושרתי את "התקווה" עד הסוף. אבא סיפר לי שזה ההמנון שלנו. צריך לעמוד דום ולשיר עד הסוף, וכך עשיתי בבחינה. הרגשתי שהם מתפוצצים מצחוק. גם הם וגם אבא עמדו דום. אחרי "התקווה" נתנו לי לקרוא את ההמנון הפולני, כנראה בכוונה, ואמרו לי לא להפסיק עד הסוף. שוב עמדתי דום ושרתי "עוד פולניה לא מתה...". אמרתי לכולם לקום וכך היה. עברתי את הבחינות בסדר.

משפחתי שכרה עבורי חדר בביתה של משפחה אחת. לארוחת בוקר וערב דאגתי לעצמי, ובצהריים בישלה לי בעלת הבית. מגיל עשר כבר הייתי עצמאית לגמרי. חברתי חיה גרה בחדר שני על ידי כך שאכלנו תמיד יחד. למרות שהתגעגעתי מאוד הביתה, הרגשתי מייד את ההבדל בין בי"ס יהודי לבין בי"ס גרמני. המורים דאגו במיוחד לחיה ולי כי היינו לבד. גם הילדים קיבלונו בסבר פנים יפות והזמינו אותנו לבתיהם.

היו לנו מורים צעירים שלימדו אותנו ביום, ובערבים היו מחנכים אותנו בתנועות הנוער לציונות. הם היו כמו חברים שלנו. ביום קראנו להם אדוני המורה, ובערבים - בשמות הפרטיים. האווירה בבית הספר הייתה טובה מאוד. היינו מלוכדים וחיינו כמו בקומונה. היינו אוכלים את ארוחת העשר במשותף, כל ילד נתן את מנתו. סידרנו שולחן משותף. גם המורים היו מוזמנים לפעמים לארוחה. הכנו שיעורים ביחד ולקראת הבחינות כל הכתה התכוננה ביחד.

בכיתה ה' נכנסנו לתנועת "החלוץ הצעיר". המורים היו המדריכים שלנו. היינו יוצאים לטיולים בחגים. בל"ג בעומר עשינו מדורה גדולה על יד היער מחוץ לעיר, שרנו שירי ארץ ישראל, קראנו על בר כוכבא ועל מלחמות היהודים בארץ. חיכינו בכיליון עיניים לזמן שנוכל לצאת להכשרה לקראת העלייה לארץ ישראל.

בכתה ז' למדנו תנ"ך, היסטוריה, ספרות, גיאוגרפיה וביולוגיה - חומר שלומדים בתיכון. המורים ידעו שכמעט אף ילד לא ילך לתיכון מחוסר אמצעים כספיים (בעיירה לא היה תיכון), לכן דחסו בנו תורה כמה שרק אפשר. היינו זקוקים לספרים ולמכשירי מעבדה לניסויים. וכאן אבא שוב נרתם למשימה (כמו קודם בעת הקמת בית הספר). בכל מיני דרכים, בעזרת עוד כמה "משוגעים" כמוהו, השיג את הסכומים הדרושים.

אנחנו הילדים אספנו כסף לקרן קיימת לישראל. כל שבוע עשינו יום פרח. רצנו ברחובות עם הקופסה הכחולה, סיכות ופרחים ביד. נכנסנו לחנויות והיינו ממש מכריחים את כולם לתרום. בכל חתונה

ובכל ברית הייתי אורחת בלתי רצויה עם הקופסה הכחולה. כשראיתי שלא מתייחסים אלי ולא תורמים, התחלתי לשיר שירים על ארץ ישראל וגם באידיש, שירים הנוגעים ללב, ואיכשהו נפתחו הלבבות והכיסים, ותמיד היו מצלצלים בקופסה שלי. בעידודו של אבי עשיתי זאת בעקשנות ובשמחה.

בינתיים התקרב סיום בית הספר. בחודש האחרון של הלימודים היה ממש אבל בכיתה שלנו. אהבתי מאוד את בית הספר ואת הילדים. את סיום הלימודים חגגנו בהצגה גדולה.

"להתראות בארץ".

בת-ציון עלתה לארץ בשנת 1934 והייתה בין מקימי קיבוץ בית השיטה.
נפטרה בשנת 2001. יהא זכרה ברוך.

48

תלמידי בתי-ספר על ימודיים, בחזרת הכל יהודת וזהלין בעת הפסיקה,
יום הפיכרון לשמוה ולגבורה תשמ"ד

חוברת "השומר הצעיר בווהלין", מאת זלמן ליבנה (1990)

מאת: צבי גלצור

פורסם באתר ההנצחה של קיבוץ עין השופט http://izkor.keh.co.il/crony/zvi-galzur/docs

את החוברת "השומר הצעיר בווהלין" קיבלתי כמתנה יקרת ערך, כמזכרת מימים עברו.

למען האמת, לא מיהרתי לקרוא בה. כל יום רק כמה דפים ומבט חטוף על התמונות והאנשים שרבים מהם כה מוכרים לי. עיינתי ונזכרתי, עיינתי ולמדתי ונדמה לי שעדיין לא מיציתי את המשמעות הרבה והחשובה של אותה תקופה.

שהותי בווהלין ובדובנא הייתה קצרה יחסית. רק ב-1922 הגעתי לשם וב-1931 עזבתי ועברתי לפרק זמן לצ'כיה לעבודה בתנועה שם - לפני עלייתי ארצה. התקופה המאוחרת של פעילות התנועה, לה מקדיש זלמן פרק רציני ביותר, איננה ידועה לי, אותה לא חוויתי ועל כן לא אוכל להתייחס אליה.

החוברת בה השקיע זלמן הרבה מאוד עבודה באיסוף החומר ממקורות רבים, עריכתה והגשתה בצורה הנאה ביותר - הינה רק בת 80 עמודים. הנך מעיין בהם ומוצא עולם ומלואו, ביטוי ללבטים, להתמודדות, לקשיים, להישגים, לצער ושמחה.

זלמן מבליט ומדגיש את מצב היהדות בימים ההם, מספר ומתאר את החיים בעיר ובעיירה הקטנה, מתייחס לכמיהה ולערגה של הדור הצעיר והשאיפה לעלייה ארצה. הדפים בחוברת אוצרים בחובם ומגלמים את תולדותינו בכל שלב ובכל גיל. את הדרכים של הצעירים ושל המבוגרים.

בחוברת הדגשה מעניינת ואמיתית לתולדות התנועה בווהלין, שהייתה חלק נכבד ביותר מהתנועה בפולין. ימים של תפארת וגדולה של תנועתנו - ולצער כולנו ימים שלא חזרו עוד.

נדמה לי שכבר בדפים הראשונים רבים יכולים למצוא חלק מתולדות חייהם, לנשום את אוויר הבית, לחוש שוב את בית אימא, את החום שבו - ואת התחלת הקונפליקט בצעדינו הראשונים בתנועה.

בתולדות רבים מאיתנו מוצא אני גם את עצמי - כשברחתי עם הוריי מרוסיה בליל חורף, בסערת שלגים, בהליכה של שעות עת עברנו את הגבול הרוסי-פולני והגענו לעיר רובנה.

או בפרק של הנְגִישׁוֹת (פרעות) ביהודים, אותו מזכיר זלמן - הרגשתי כאילו אני בביתי כשאבי ירד מכל נכסיו ומאז ידעתי רק עוני ומחסור.

זלמן מונה כמעט כל עיר ועיירה במחוז ווהלין. מובן מאליו שלא הייתה לו האפשרות להתייחס לכל מקום ומקום באופן ספציפי. המשותף לחיים בעיירות היה רב ובכל זאת שונה ממקום למקום. בכל עיירה פרנסיה היו שונים, ההתארגנות הייתה אחרת, חיי הקהילה התנהלו בצורה אחרת, וצביון הפעילות הציונית ודאי היה שונה. אולם את כל זה אנו מוצאים בעשרות הספרים שהוצאו על ידי התארגנויות של בני עיר שונים, שם נפרשת היריעה הרחבה של כל מקום. לעומת זאת, ונדמה לי שאינני טועה, עיקר

מטרתו של זלמן היה לגולל את תולדות התנועה בצורה כרונולוגית, ממצה ומקיפה אם כי בקצרה.
זלמן עשה זאת בבהירות וביסודיות, לא פסח על שום שלב מגיל הילדות, תקופת הבגרות, שלבי ההגשמה בהכשרה ועלייה ארצה. מקריאת הדפים מתקבלת תמונה מלאה על התנועה, מבלי לפאר ומבלי להגזים.
קורא אני את הדפים, מדי פעם עוצר ושוב מעלעל ורואה את עצמי בשכבת "כפירים", "צופים" ו"בוגרים".
צדק זלמן בהדגישו את החשש מהתרשלות בלימודים. חשש זה נהפך אצל לא מעטים למציאות, לעובדה. הקן היה במקרים רבים בית שני בו מצאו לא מעט מקום מקלט ממציאות עגומה של עוני וסבל.
אני קורא בעניין על שלבי החיים בקן ונזכר:
שכבת ה"כפירים" - אנו עדיין צעירים, לפני או אחרי בר-מצווה. אנו להוטים ושקועים יום-יום בלעשות את המעשה הטוב, לנהל את היומן האישי, לרשום בו כל פרט מחיינו.
שכבת "צופים" - עולם הדימויים, הסמלים והטקסים. קיבלתי סמל צופים - ערגת כל אחד מאיתנו. המצעדים להם התכוננו חודשים רבים, התלבושת השומרת המחייבת, שנרכשה על ידי לא מעטים בייסורים ובוויכוחים אין סופיים בבית. צעדת ל"ג בעומר, כשמרבית יהודי העיר ואפילו אלה המתנגדים לנו, מלווים את צעדינו בארשת פנים של אושר. ואנו צועדים לצלילי התופים ולשמחתנו אין גבול.
שכבת הבוגרים - תקופת הבירורים האישיים המעוררים כל כך הרבה לבטים וחרדות. הפחד המכרסם יומם ולילה, שמא ימצאו אותי לא ראוי לענוד את סמל הבוגרים, שמא היה פגם במעשיי, בהתנהגותי ובמסירותי לקן. ימים של כרסום פנימי עד הרגע הנכסף בו קיבלתי את הסמל. האושר והשמחה שלא יתוארו.
מושבות הקיץ בנובוסטב - יער עבות, מקום קייט בו בילו עשירי העיירות את ימי הקיץ הלוהטים. מושבת הצופים על מאות-מאות השומרים. משחקי הצופיות ביום, ובערבים השירה האדירה והמסדרים מסביב למדורה.
מושבת המנהלים - השיא אצל רבים שזכו למעמד זה.

ובנימה אישית, יבורך זלמן שהזכיר במילים חמות את הדמות הנפלאה דוסיה קורין, איש אפיקים. אדם בעל שיעור קומה, אריסטוקרט במלוא מובן המילה, זקוף קומה וגאה עד יומו האחרון על תקופתו ב"שומר הצעיר". אדם שהקריב רבות למען תנועתנו, קיבוצניק בכל רמ"ח איבריו. איש העקרונות להם היה נאמן עד יומו האחרון, גאוות יהודי דובנא - וכזה יישאר בזיכרוננו תמיד.
עם זלמן זילברפב-ליבנה נפגשתי רבות. היכרותנו נמשכת מימי הנעורים המוקדמים. איתו נועדתי לא פעם בעירו רובנה. נפגשנו בכנסים, בוועידות, במושבת צופים, בוגרים ומנהלים.
פעילותו בהנהגת ווהלין הייתה מסועפת ורבה. מסירותו למען שגשוגה של תנועתו לא ידעה גבול.
חוברת זו היא סיכום תקופה - תעודה לעשייה רבה, מבורכת ולחישגים מרשימים. הדפים שנכתבו באהבה ובהערצה - זהו שכרו הבלעדי של זלמן.
מעיין אני במפת ווהלין - עובר באצבע בכל נקודה כאילו נוגע בהם - מעיירה לעיירה. הרבה מקומות מוכרים לי, קרובים עדיין אליי, בהם ביקרתי לא פעם.

ולבסוף, בימים אלה של קדרות מדינית האופפת אותנו, לבטים ותהיות בביתנו הקיבוצי, בחוברת ווהלין כאילו חזרתי לשעה קלה למחוז ילדותי ונעוריי, בהם ימים של קשיים וצרות לא מעטים, אבל גם ימים בקן השומרי בהם הייתה נאיביות בונה להט, יופי וחן - ומעל לכול תקווה גדולה ואמונה רבה.
ועל כל זה - יישר כוח לך זלמן - וחן, חן!

את החוברת "השומר הצעיר בווהלין" ניתן לקרוא באתר איגוד יוצאי ווהלין ב https://wolyn.org.il בלשונית: "נוצרים זכרון"

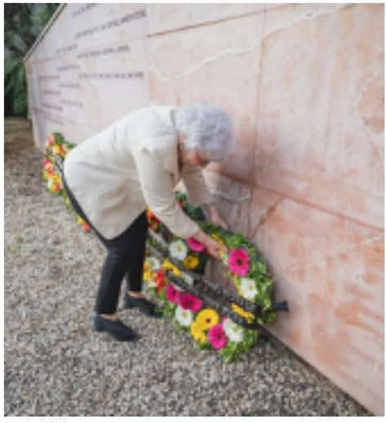

מר קהילת רובנה ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב

דור 3 ודור 4 מטפחים ומחדשים את המצבה לזכר קהילת רובנה

הגעתי עם אחותי, ושתיים מבנותי לבית העלמין בחולון, במטרה לחדש ולשפץ את המצבה לזכר הנרצחים בני קהילת רובנה.
סבא שלנו, יואל מילר, יליד העיר שהצליח לברוח משם, סיפר לנו עליה רבות.
חשוב לנו לשמר, ולחדש את המצבה בבית העלמין.

שחר שמשון

איך בונים אתר לקהילה

מאת: שולה שחר

איך בונים אתר לקהילה אחרי שחלפו 80 שנה מאז שבני הקהילה הובלו אל בורות ההריגה ויותר מ-50 שנה לאחר שספר ה"יזכור" יצא לאור.

האירוע המשמעותי של "בני-העיר" בדור הראשון היה תמיד האזכרה השנתית! המפגש שקדם לאזכרה היה חשוב יותר מהאזכרה עצמה וכך רובם מכירים זה את זה, חולקים זיכרונות ומגדירים כל פעם מחדש את זהותם - דובנאים!

חילופי המשמרות והדורות כמעט ביטלו את האזכרה השנתית, ובזכות מעטים שלקחו על עצמם להמשיך ולא לוותר, ההתכנסות נמשכת. האמת היא שלפני כ-15 שנה חשבנו בוועד שהגיע הזמן לבנות אתר לקהילה. המימוש לא קרה והיו רק כמה התחלות צולעות.

האתר קרם עור וגידים רק לאחר שהיה ברור שיש בית וכתובת קבועה שאינם תלויים באיש זה או אחר. הצעד המשמעותי: האתר של איגוד יוצאי וולין שקיבל פנים חדשות, הרחיב את תתי הנושאים ואפשר לבנות בתוך האתר הכללי אתר לכל קהילה שרוצה בכך וגם לסייע כספית.

זו הייתה רק ההתחלה. השאלות שעלו: מי אנחנו, מה רוצים לשמר ולהעביר לדורות הצעירים, במה להתרכז, אילו חומרים לאסוף ולאלו חומרים להציע קישור והעיקר - מי יהיה מסור עד בלי די לנושא. סיעור המוחות בין החברים היה רב משמעות. כל תמונה שמצאנו עוררה התרגשות. כל פרוטוקול שמנכיח את הזוועות הרעיד את הלב. נוסף לכך, הבקשות לספר ה"יזכור" על ידי רבים הביאו להדפסתו מחדש ולהכללתו באתר. בעקבות הספר המודפס הגענו לבתים של אנשי הקהילה, שם נערכו ראיונות מצולמים, ואנשים שלא הכרנו פרשו את סיפוריהם. השורות התמלאו!

האתר שלנו כבר בנוי. בחרנו עם מרב יונתן, בונת האתר, את המבנה, העיצוב, הלוגו (שמלווה את הקהילה עשרות דורות ואף מוטבע במצבה), הצבעים, האותיות, וממש בימים אלו אנחנו מעלים חומרים חדשים, תמונות של "הכשרות", תנועות הנוער, אלבומי משפחות.

המקורות שמופיעים באתר נובעים מהחלטה הנושאית, התוכנית. בחרנו להתרכז בחיים שהיו שם, בדובנא, ולא תמצאו אצלנו את הפנים ואת המעשים של בני המשפחות שחיים היום בארץ או במקום אחר. התמונות כולן הגיעו אלינו ממשפחות שמי מהם עלה לארץ לפני המלחמה, או מאותם ניצולים שזכו לקבל תמונה של אמא ואבא מקרובים שהיגרו בטרם פורענות. שעות אין ספור בארכיון יד ושם לא היו לשווא!

עוד המון מכתבים, גלויות, תמונות וגזרי עיתונים מסתובבים בארץ! האם נפתחו מספיק דלתות, האם לא נאחר לשמוע קול, האם נתמיד ונדע להעביר הלאה את המחויבות - ימים יגידו!

אתר קהילת דובנא בתוך אתר איגוד יוצאי וולין:
https://volhynia.org.il/dubno/

פרטיזנים ולוחמים יהודים

האקציה הראשונה • דמותו של מחמד-מלמד

מאת: ישראל פוכטיק (זילונקה)

מתוך: כאורנים גבהו: פרטיזנים יהודים ביערות וווהלין **בעריכת נתן ליבנה (עמ' 138)**

הסיירת הגרמנית הראשונה, 30 רוכבי אופנוע, נכנסה ביעף ובסערה לעיירה מנייוויץ'. קבלת פנים חגיגית נערכה להם על ידי האוכלוסייה האוקראינית. ליד ה"קאנטור" השאירו הגרמנים את רוביהם בצורה חופשית, כה בטוחים בעצמם היו בתוך האוכלוסייה האוהדת - האוקראינים והפולנים. המשטרה האוקראינית התארגנה במהירות ופיקחה על הגזל והשוד של יהודי העיירה.

חלפו כשישה שבועות ו-375 יהודים, בעיקר ראשי משפחה, רוכזו ונורו למוות לתוך בורות שהוכנו מראש על ידי איכרי הסביבה בשטח "קברי הסוסים". אין לנו עדויות רבות מה התרחש בגיא המוות. מפי איכרים שהשתתפו בפועל, או כמשקיפים, שמענו על האכזריות החייתית בה הוכו האנשים על ידי המשטרה האוקראינית. כולם הופשטו עירומים ונורו בעורפם, לאחר שנדחפו אל פי הבור ונפלו לתוכו. היו ניסיונות בריחה ומאבק. על בנימין אייזנברג, מסגר, ידעו לספר שהפיל בידיו שני שוטרים, אולם שוטר שלישי רוקן מחסנית שלמה לתוך גופו - והוא עדיין מהלך, עד שנפל חלל, מתבוסס בדמו, לתוך הבור.

לאחר "אקציה" זו נקראו היהודים לארגן "יודנראט" שינהל את העניינים של יהודי העיירה ושידאג לביצוע ממושמע של

גר קהילת מנייוויץ', ערב יום הציכרון לשואה ולגבורה תשס"ד

פקודות הגרמנים. אני עזבתי את העיירה ועברתי לכפר הולדתי, הורודוק.

בהתערבות איכרי הכפר אישר ה"גביטס קומיסאר" שהותי בכפר יחד עם אשתי, שני ילדי ואמי. את אבי הרגו ב"אקציה". כבר בתחילת שהותנו ביער, ביצענו מספר פעולות עונשין נגד לאומנים אוקראינים (זלינובצים), משטרה אוקראינית ומשתפי פעולה אחרים. אולם חלומנו היה לבצע פעולה רצינית נגד הגרמנים עצמם. הזדמנות זו לא אחרה לבוא. העבירו לפלוגה שלנו מוקש שנשלח ממוסקבה למפקדת הפרטיזנים. כן הגיע אלינו פרטיזן סובייטי שהדריך אותנו להפעיל את המוקש על פסי הרכבת. יצאנו שישה פרטיזנים יהודים עם הפרטיזן הרוסי לבצע את הפעולה על פסי הרכבת בסביבות מניוויץ'-צ'רווכה. את המוקש הצמדנו לפסי הרכבת, ובאמצעות חוט ארוך עמדנו להפעילו מחורשה בה הסתתרנו, ברגע שהרכבת תעבור. פתאום נראו מרחוק סיירים גרמנים המתקרבים היישר אלינו, והפרטיזן הצעיר האמיץ, וולודיה צוויבל, נצטווה להוריד מהר את המוקש.

המוקש התפוצץ בידיו של וולודיה, הוא זעק לעזרה. המפקד הרוסי חסם בעדנו את הדרך אליו כשהוא מכוון אלינו את נשקו וציווה לסגת מהר היערה. אזלת ידנו להציל את חברנו ונטישתו על פסי הרכבת, הכתה אותנו בהלם. צעקותיו של וולודיה הדהדו באוזנינו עוד זמן רב. למחרת נודע לנו ממקשר אוקראיני על גורלו של וולודיה. המוקש קטע לו רגל ויד ופצעו בכל גופו, אך את הכרתו לא איבד. הגרמנים עינוהו באכזריות, אך הוא לא בגד בחבריו... ולא גילה את מקום בסיס הפרטיזנים. אחרי המקרה הטראגי הזה עם המוקש החליט מפקד המטה האנטישמי, קרטוכין, לא לתת יותר מוקשים לפלוגה היהודית, בטענה שהם פחדנים. יחס זה אלינו השרה מרה שחורה על החבר'ה, ביחוד כשידענו שאשמת אי הצלחת הפעולה ואובדן הפרטיזן היקר, היא של המדריך הרוסי.

באותו זמן שהה במטה קפיטן בשם מחמד, שחום-פנים, גבוה ויפה-תואר. הוא שרת בשנים 39-41 בעיירה פובורסק, ביחידת תותחנים, בדרגת קפיטן-מהנדס. עם נסיגת הרוסים הוא החליט לסלק את הפגזים בכדי שהגרמנים לא יוכלו להשתמש בהם. בעזרת חייליו הטמין אותם בבורות ביערות הסמוכים. הוא עצמו נפל בשבי וברח ממנו, הסתובב בודד ביערות עד שהתארגנה יחידת פרטיזנים. בהיותם פעם סמוך לעיר קובל הותקפו על ידי גרמנים באש סמיכה ורצופה. הקפיטן מחמד חיפה בהצלחה על אנשי היחידה שלו עד שנחלצו מהמצור. זו הייתה אחת הפעולות הנועזות של מחמד, אך גם מעשה גבורה זה לא העלה את קרנו של מחמד בעיניו של קרטוכין האנטישמי.

צר לצבר הפרטיזנים והלוחמים היהודים בני וזהלין
ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב

הוא חשד במחמד כי הוא יהודי, למרות שלא הצליחו להוכיח זאת בכל תקופת שהותו ביער.

את מחמד העבירו לפלוגה היהודית של קרוק. גם כאן לא גילה מחמד את זהותו והמשיך בזהותו הקווקזית. למרות זאת לא נרתע מלהוכיח לחבריו הגויים את יכולתם הרבה של פרטיזנים יהודים. מחמד אירגן את הוצאת הפגזים והעברתם לאוטריאד של קרוק, ותחת השגחתו והדרכתו האישית הוחל בהפקת חומר-נפץ מהפגזים והכנת מוקשים.

במומחיות רבה וללא כלים התנהלה עבודה זו באינטנסיביות רבה על ידי נערים יהודים מהמחנה האזרחי ("מחנה המשפחות"). תהליך התכת חומר הנפץ היה מסוכן מאוד. צריך היה לפרק את החלק הקדמי העשוי נחושת, להוריד עוד שלוש טבעות מתכת עד שהגיעו לחומר הנפץ המותך, שהיה קשה כמו בטון יצוק. כל העבודה נעשתה באמצעות אזמל ופטיש בלבד, דבר שהיה כרוך בסכנת התפוצצות, ואכן קרו אסונות. שני נערים, סיומקה ופייסקה, נקרעו לגזרים מההתפוצצויות שאירעו... את הפגז הניחו בתוך חבית מים רותחים שעמדה על גבי תנור, וחיממו עד שחומר הנפץ המוקשה נמס. אז יצקוהו לתוך תבניות של עץ משוחות בדבק מקמח ומים, בכדי שהנוזל לא יידבק לעץ. יצקו לבנות חבלה במשקל שנים עד חמישה ק"ג, והן שימשו חומר נפץ למוקשים. את הנפצים בנו בנות המחנה מסוללות של פנסים שהיו רוכשים מקונדוקטורים פולנים תמורת בשר חזיר ומצרכים אחרים.

מחמד שיפר בהדרגה את הפקת חומר הנפץ והפעלת המוקשים, כך שלא הזדקקו יותר לחוט משיכה לשם הפעלת המוקש, אלא באמצעות שעון, מה שהקטין בהרבה את הסכנה שבהפעלת המוקשים. את המוקשים אלה המשיכו להפעיל בהצלחה רבה מלינקה, ורבה, קופרברג ורבים אחרים מאוטריאד קרוק, ולחשבונם של "פחדנים" אלה נזקף פיצוצם של עשרות רכבות, גשרים, מכוני מים ועוד. לאור פעולות אלה נאלצו פרטיזנים רבים, "חברים לנשק", להכיר ביכולתה של היחידה היהודית ולשנות את גישתם אליה. הפרטיזנים היהודים ו"המחנה האזרחי" ידעו להעריך בכל הזדמנות את פעולותיו המסורות של מחמד ותרומתו למענם.

עם ניצחונות הצבא האדום והתקרבות החזית לאזורנו, שולבו פרטיזנים רבים מהאוטריאד בצבא, ביניהם זאב ברוינשטיין, אברהם מרין, זכריהו ווינר, שמואל לופה, גורודצר עם שתי בנותיו ורבים אחרים. כל אלה נפלו מות גיבורים בכיבוש קניגסברג, ורשה וברלין (שתי הבנות גורודצר חיות בישראל).

גר קחילת האשף ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשס"ב

גם מחמד שולב בצבא והלך אל מעבר לנהר בוג, כשבעיר קובל עדיין מתבצרים הגרמנים, שהחזיקו בה חודשים רבים.

התישבנו, אני ואשתי יחד עם פרטיזנים, בעיירה רפלובקה. יום אחד רואה אני בתחנת הרכבת שם את מחמד במדי מאיור של הצבא האדום. ביער הייתה דרגתו קפיטן (סרן) עוד מלפני המלחמה.

רצתי אליו וקראתי בהתרגשות "מחמד, מחמד איזה גיבור חייל אתה - כבר מאיור!" (רב-סרן). הקצין הסתכל בי בהשתוממות: "מי אתה? אני לא מכיר אותך..." בקשתי סליחה. סיפרתי לו על הדמיון הרב בינו - המאיור לבין מחמד הקווקזי, הקפיטן שהיה אתנו בפרטיזנים.

הקצין לא הרפה ממני וביקש שאספר לו עוד ועוד על מחמד. סיפרתי לו בקיצור כל מה שידעתי עליו. "זה אחי" קרא המאיור בהתרגשות כשדמעות בעיניו.

"שמו לא מחמד, אלא מלמד. משפחתנו התגוררה לפני המלחמה בקווקז, והוא אח תאום שלי. כסבורים היינו שאין הוא יותר

פר קהילת רוקיטנה
ערב יום הפיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב

בחיים, והנה הוא חי תחת השם מחמד..." נפרדנו בלחיצת יד וב "שלום עליכם" ו"עמך". הקצין היהודי מלמד מקווקז נאלץ להסתיר את זהותו היהודית לא רק מפני הגרמנים כי אם גם, ובעיקר, מפני חבריו לנשק - הפרטיזנים הרוסיים.

טיול שורשים לרוז'ישץ'

מטיילות: מרגלית בלייברג וכרמלה חפר לבית דיכטר-מלמד

יוני 2013

פורסם באתר רוזישץ' http://www.rozyszcze.org/?CategoryID=371

טיולנו לרוז'ישץ' תוכנן על פי זיכרונותיה של אמנו פסל/פולה/פוליה מלמד.

פולה הייתה בערה בת 19 לערך כאשר הגרמנים נכנסו לרוז'ישץ'. היא היחידה ששרדה ממשפחתה, ואת זיכרונותיה מפלישת הגרמנים לעיירה ועד לאקציה הגדולה שבה נלקחו רוב בני המשפחה ונרצחו, ואשר ממנה הצליחה להתחמק לגמרי במקרה, כתבה לספר של רוז'ישץ'.

כיוון שמוזכרים בפרק שמות של כמה מקומות, שמנו לנו למטרה לחפש מקומות אלו ולהיות בהם. בנוסף לעיר רוז'ישץ', תכננו לבקר גם בכפר טרויאנובקה, שממנו הגיע אבינו, יצחק דיכטר.

לטיור באוקראינה הגענו "מצוידות" במדריך אוקראיני בשם אלכס, המדבר גם עברית. אלכס הוא בחור בן 21 אשר התגורר עם הוריו בישראל במשך כחצי שנה כשהיה בן 10, ומאז הוא דובר עברית. הוא בחור נבון מאוד ומשכיל והיה קשוב מאוד לצרכינו.

על פי המלצתו של אהרון גוטליב, הזמנו מראש לינה בלוצק, שהיא עיר המחוז של רוז'ישץ'.

לוצק היא עיירה קטנה עד בינונית בגודלה ובמראיה. בלוצק מתגוררת קהילה יהודית בת כמה מאות איש. ראש הקהילה וסגנו, סרגיי שוורדובסקי, אחראים על טיפוח היהדות ואתרי הזיכרון היהודיים באזור ווהלין. סרגיי איש צעיר ואקטיבי שאינו דובר אף שפה מלבד אוקראינית, ומנהל את חיי התרבות של קהילתו הקטנה והרפורמית.

הגענו לביקור בבית הקהילה, השתתפנו בקבלת שבת רפורמית ושמענו בהתפעלות על הפרויקטים שלהם. למשל, מדי פעם מתארגנות כמה משפחות, כ-10-20 איש, כולל ילדים, עם ציוד עבודה וקמפינג, נוסעות לסופ"ש לאתר "יהודי" כלשהו בחבל ווהלין ומשקיעות עבודה בניקוי ושימור המקום. הן עושות עבודת קודש. למשל, ב-2011 ארגן סרגיי קבוצה לעבודת ניקוי בית הקברות ברוז'ישץ'. הם הגיעו בשיט על נהר הסטיר, התמקמו בסביבה וניקו את המקום. סרגיי הראה לנו תמונות מעבודתם.

סרגיי ליווה אותנו בסיורנו לטרויאנובקה, הכפר שממנו הגיע אבינו. בדרך לכפר הוא לקח אותנו במפתיע למוזיאון פתוח לזכר הפרטיזנים המקומיים (יהודים ולא יהודים) שלחמו בנאצים. זו הייתה הפתעה מאוד מעניינת בדרך. מעבר לכך שראינו את הבונקרים והתנאים שבהם חיו הפרטיזנים, יכולנו לחוש על בשרנו את מגפת היתושים הקשה באזור. מיד ברדתנו מהרכב הותקפנו על ידי נחילי יתושים ענקיים יחסית שעקצו אותנו דרך הבגדים. דמיינו לעצמכם חיים ביער גם בצל מטרד זה.

הנסיעה לרוז'ישץ'

לפני שמגיעים לרוז'ישץ' עוברים את הכפר קאפאצ'ובקה. הדרך בין קאפאצ'ובקה לרוז'ישץ' נקראה בעבר "דרך קאפצ'ובקה". היא מוזכרת בכתובים של אמא שלנו כדרך שבה הלך אביה לעבודה בכפרים ושבה עבדו יהודים בתיקון הדרך. הדרך נאה למדי, מלבד הכביש ההרוס בדומה לכבישים רבים באוקראינה. בתי הכפר והגינות פשוטים אך מטופחים.

לתחום העיירה רוז'ישץ' הגענו עם התרגשות בלב. רוז'ישץ' היא עיירה גדולה למדי ומאוד פשוטה למראה. יש בה עירוב של בתי כפר פרטיים ושיכונים מתקופת הסובייטים. הרחובות הראשיים דלים למראה. השוק קטן ועלוב.

קבענו מראש פגישה עם ראש העיירה לשעבר, בוגדן איוונביץ'. בוגדן, איש חביב בעל רצון טוב לעזור ולהדריך ברוז'ישץ', לקח אותנו בראש וראשונה לבית הקברות. בארץ התבקשנו על ידי אהרון לצלם את המקום ובמיוחד את גדר בית הקברות. ואכן, כפי שתראו, מצבו של בית הקברות ומצבה של הגדר בכי רע. הגדר פרוצה, עץ ותרנגולות משוטטים בה. אנחנו נכנסנו לבית הקברות כמו שהמקומיים נכנסים אליו, דרך פרצה בגדר. ראינו שם סימני פיקניק, מדורה כבויה ובקבוקים ריקים. הקברים מכוסים עשב והמצבות שבורות. למעשה, דרכנו על קברים בלי להרגיש בהם.

בית הקברות ממוקם על גבעה במקום יחסית גבוה, שממנו נשקף נהר הסטיר ומאחוריו בתי וולניאנקה, שכונה של רוז'ישץ' שהייתה מעבר לנהר הסטיר. אמא שלנו ומשפחתה גרו בוולניאנקה. בין רוז'ישץ' לוולניאנקה חיבר גשר עץ. בצד של רוז'ישץ' גרו אחותה הנשואה והילד שלהם ועוד קרובי משפחה. הגרמנים כבשו בתחילה את רוז'ישץ'. ורק אחרי שבוע נכנסו גם לוולניאנקה.

ביקשנו מבוגדן לקחת אותנו לוולניאנקה. עברנו את הנהר על גשר שהיום כבר איננו בנוי מעץ. אזור וולניאנקה נותר כפרי ביסודו. חלק מהבתים חדשים וחלק ישנים ומתקלפים. בין רוז'ישץ' לוולניאנקה שכן הגטו כנראה. לפי מה שכתבה אמא, הגטו הוקם לרגלי האנדרטה של יאן הקדוש "התיש". בקשנו מבוגדן לקחת אותנו לגטו. עברנו דרך שכונות יותר כפריות של רוז'ישץ'. הוא לא ידע היכן בדיוק היה הגטו. לא ידע על מקומה המדויק של האנדרטה של יאן הקדוש. ראינו שכונה כפרית עם צמחייה רבה, עם בתי קרקע. שם, לדבריו, היה כנראה הגטו.

אחר כך נסענו לתוך העיירה. הוא הביא אותנו לבניין בית הכנסת המשמש כיום מכון לסטטיסטיקה. המקום היה סגור ולכן לא ראינו אותו מבפנים. מעבר לזה הוא לא ידע היכן עמדו בתי ציבור יהודיים נוספים.

משם נסענו לכיוון האנדרטה לזכר הנרצחים.

האנדרטה ממוקמת על יד הבור שלתוכו זרקו את גווית הנרצחים. האזור מכוסה עשב קצור. האנדרטה, כפי שתראו, הייתה במצב מאוד גרוע, בשלבי עבודת שיקום. בוגדן נראה כמי שמרגיש מאוד לא נוח עם מצבה של האנדרטה והרבה להסביר מדוע היא במצבה ההרוס. הדלקנו נר נשמה, התייחדנו עם זיכרון אמנו, משפחתה ושאר הנספים.

חזרנו לעיר ונפרדנו מבוגדן. השעה הייתה עדיין מוקדמת ואנחנו הרגשנו שלא מיצינו את הטיול ברוז'ישץ'.

החלטנו לחזור לוולניאנקה. אמא ומשפחתה גרו במה שנקרא אז "אונטר דה בריק"

- "מתחת לגשר". מקום שהיה קרוב מאוד לגשר. סיפרו לנו שהאנשים נהגו לטייל לאורך נהר הסטיר מתחת לגשר. החלטנו לטייל גם אנחנו ברגל לאורך הנהר. עצרנו ליד הגשר וירדנו לטייל בשביל לאורך הנהר. האזור כולו ירוק ונחמד למראה. מרחוק שמענו נביחת כלב וראינו מבני מגורים וחלקות חקלאיות. ככל שהתקרבנו הכלב השתגע ונבח יותר עד שלקול נביחותיו יצא לקראתנו אדם כסוף שיער, כנראה בעל הבית. אלכס המדריך דיבר אתו, סיפר לו מי אנחנו ושאל אם יש מישהו שזוכר את הגרים בסביבה מלפני המלחמה. האיש, שנראה כבן 60, קרא לשכנה שלו, שחשב שהיא מבוגרת יותר, ובין שניהם התפתח ויכוח לוהט בשאלה האם יש מישהו בסביבה שהוא קשיש מספיק לזכור את מה שקרה לפני 70 שנה. בסופו של דבר הם הגיעו להסכמה לגבי אישה מסוימת שגרה כיום בוולניאנקה. קיבלנו את כתובתה ואת שמה וחזרנו לוולניאנקה. לאחר מאמצים קלים איתרנו אותה.

השיחה איתה הייתה מאוד חווייתית עבורנו.

האישה, רגינה יוסיפובה היפוליטי, בת 83, כפופה, בקושי הולכת על רגליה, ישבה על מפתן ביתה. היא קיבלה אותנו בסבר פנים יפות. המדריך שלנו, שוב, סיפר לה מי אנחנו. ראינו שהיא מתרגשת. שאלנו אותה לגבי זיכרונות שלה ממה שקרה. צריך לזכור שהיא הייתה בת 13-12. היא סיפרה שהאקציה הייתה בלילה. היא התעוררה ב-04:00 לפנות בוקר, היה קיץ, שמעה צעקות וירויות. היה להם שכן יהודי בשם חלם פוקס. הוא הגיע לבית שלה ושל הוריה לאחר שאשתו וילדיו נרצחו. הוריה נתנו לו אוכל ושתייה והוא ברח לשדה שלהם והתחבא בגומחה באדמה. יותר מאוחר אביה נסע עם עגלה וסוס, זרק עליו קש כדי להסתיר אותו. אחר כך הם העלו אותו לעליית הגג שלהם והחביאו אותו אצלם כשבוע. בינתיים אביה יצר קשר עם הפרטיזנים ושני פרטיזנים באו ולקחו אותו איתם. לאחר המלחמה חלם הגיע לכפר, זחל על ברכיו לכיוונם בהכרת תודה על כך שהם הצילו אותו. אמא שלה ראתה אותו ואמרה, "הו, אלוהים, חלם שלנו הגיע". הוא נישק להם את הרגליים ואמר שהוא נוסע לפולין ומשם לארץ ישראל. הם ציידו אותו בדבש ומעיל והוא נתן להם במתנה זוג נעליים.

היא אמרה שכל הכפר ידע שהורגים את היהודים, אבל אף אחד לא עשה שום דבר. לדבריה, לאחר מכן הכריחו את המקומיים לכסות את הגוויות באדמה. אבל עם הזמן האדמה נתכנסה פנימה. ואחר כך עלתה למעלה מהגזים שנוצרו

כך נראה היום המקום. קברים נעלמים.

מהגופות. אחרי כמה זמן הדם שנספג באדמה חלחל למים של הסטיר והסטיר האדים. זה מה שהיא זכרה ויש לזכור שהיא הייתה ילדה בת 12 לפני 70 שנה. בזמן שסיפרה את הסיפור היא לא הפסיקה לדמוע. ניכר היה שהיא מתרגשת מאוד. גם אנחנו התרגשנו מהסיפור. היא אמרה שזו פעם ראשונה שהיא מספרת את מה שקרה. שאלנו אותה אם היא מכירה עוד אוקראינים שהצילו יהודים והיא ענתה שלא ידוע לה כיוון שלא דיברו על הדברים האלו. מפחד. אנחנו תוהות מה עלה בגורלו של חלם פוקס והאם ניתן לעשות משהו להנצחת הצלתו על ידי רגינה והוריה.

הדלקת נרות זיכרון

כניסה לאחת החצרות

נסענו לכיוון השכונה וולניאנקה

יואש רוזם - יליד ברזניצ'ה, 1923-2019

יואש רוזם הלך לעולמו בחודש אפריל 2019

הדברים שלהלן נכתבו על פי הספר שנכתב והוצא לאור על ידי משפחתו

יואש רוזם (רוזמן) נולד בשנת 1923 בעיירה ברזניצ'ה, 20 ק"מ צפונית לסארני. אהרון, אביו של יואש, עסק בסחר בעצים והיה חסיד סטולין. העצים בהם סחר האב היו שייכים לפריץ (אציל פולני) והיחסים בינו ובין משפחת רוזמן היו טובים מאוד. בברזניצ'ה התקיימה פעילות ציונית, ובמקום אף פעל קיבוץ הכשרה של תנועת בית"ר. גם בית ספר עברי ותלמוד תורה התקיימו בעיירה. יואש רוזמן למד בבית הספר העברי וכאן רכש שליטה בעברית.

מספטמבר 1939, על פי הסכם ריבנטרופ - מולוטוב, הייתה ברזניצ'ה תחת שלטון ברית המועצות. באותה תקופה עבר יואש לחיות בסארני, למד שם ניהול מלאי רכבות ועבד בתחנת הרכבת שבסארני.

בשנת 1941 פלשו הכוחות הגרמנים לשטחי פולין שהיו בשליטת רוסיה. מנהל תחנת הרכבת, בה עבד יואש, הודיע לו שלמחרת תצא מהתחנה הרכבת האחרונה לרוסיה ושהוא מקצה לו קרון שלם עבור בני משפחתו. יואש נפגש עם אביו, נסע לבתי קרוביו, דודיו ודודותיו, אך כולם סירבו להצעתו להימלט. איש מהם לא האמין ברע מכל, כפי שאכן התרחש ולכן הנוסע היחיד בקרון היה יואש. יהודי ברזניצ'ה והסביבה הובלו אל גטו סארני וב 26 באוגוסט 1942 הובלו כל יהודי הגטו אל היער. תוך יומיים נרצחו 18,000 יהודים בשלושה בורות הריגה.

יואש הגיע לרוסיה, התגייס לצבא אנדרס

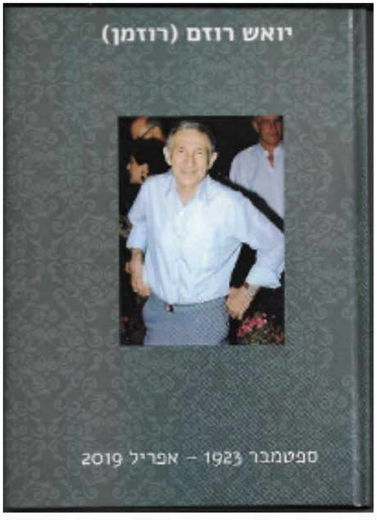

ושירת בו כחובש. הוא יצא יחד עם כוחות הצבא לחבל הקווקז, משם לפרס וממנה עברו לעיר כירכוב בעירק, שם שהו במשך שנתיים.

לדברי יואש, למרות שבצבא אנדרס שירתו יהודים רבים, בכל זאת הייתה האנטישמיות נפוצה בו, וזו התבטאה באפליה שגרתית של היהודים באספקת ציוד ומזון פחות טובים, או בהתנכלויות לחיילים.

באחד הימים יואש נעצר על ידי הבריטים ונחקר באשמת היותו קומוניסט.

למזלו של יואש, אחד הקצינים שהיו שם היה בנו של הפריץ אצלו עבד אהרון, אביו של יואש, לפני מלחמת העולם

מצבות על קברות ההרוגים

השנייה. אותו קצין זכר את אהרון ואת יואש וקבע כי "לא יכול להיות שבנו של אהרון רוזמן הוא קומוניסט" וכך שוחרר יואש מאשמת השווא.

האפליה נגדם לא ריפתה את ידי הלוחמים היהודים, אלא הגבירה בהם את המוטיבציה לנקום בנאצים ובבני בריתם על מה שעשו לבני משפחותיהם. בעת שהותו בכירכוב, בת דודתו שושנה זולר, שעלתה ארצה לפני תחילת המלחמה, איתרה אותו באמצעות הצלב האדום והם החלו להתכתב.

צבא אנדרס הגיע לארץ ישראל וכוחותיו שהו במחנה הבריטי שבקסטינה. בקיץ 1943 יואש יצא ל"חופשה" והגיע אל ביתם של שושנה ויוסף בעלה במושב באר טוביה הסמוך. הוא השתכנע לערוק מהצבא הפולני ונסע אל קרובת משפחה נוספת שגרה במושב כפר יהושע בצפון, שם הסיכוי להיתפס היה נמוך יותר.

יואש סיפר כי היו יהודים רבים ששירתו בצבא אנדרס שעשו כמוהו. הם כינו את עצמם "עלייה ו"" "עליית ויברח".. את זיכרונותיו מתקופת הבריחה מפולין והשירות בצבא אנדרס תיעד יואש בכתב בעברית רהוטה. בתיעוד זה הוא מספר על שאיפותיו הציוניות, על התגייסותו לצבא אנדרס, התלאות והאנטישמיות אשר באו אל סופם עם הצטרפותו לגדוד היהודי בקארטוב, שנולד מסיבות אנטישמיות, אולם דווקא מתוך הקושי והמצוקה הפך להיות גדוד מצטיין בעל גאוות יחידה, עד שכאשר ביקשו לפזרם בין יחידות נוצריות אחרות סירבו המשרתים בה להתפלג.

חייל בצבא אנדרס

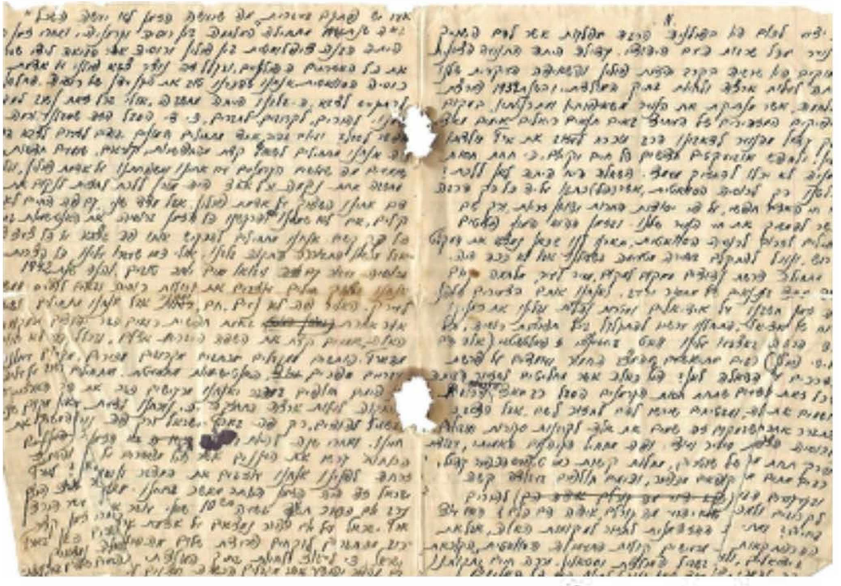

קטע מתוך יומנו של יואש

יואש מספר על שהותם באוזבקיסטן וצעידה בתהלוכה בין יהודים בטהרן. בהתרגשות הוא מספר על חציית הירדן ביום כיפור 1943 בשעה 10:20 וכניסתו לארץ ישראל לה ייחל כה רבות:

"....כי בלבנו הייתה מחשבה, אולי בכל זאת נשוב למקום שלנו, להורים, לקרובים, לחברים, כי די הסבל הזה שסבלנו וכמה עוד אפשר לסבול! וביום בהיר אחד מתחילים המונים יהודים לזרום לצבא פה ואנחנו מתחילים לשאוף קצת מהחופשיות, קוראים, שומעים חדשות, שומעים מה שעושים הגרמנים עם אחינו ומשפחתנו על אדמת פולין, מחשבה אחת, נקמה וכל אחד מוכן ללכת לחזית לנקום את נקמת דם אחינו השפוך על אדמת פולין. אבל מצד שני גם פה החיים לא קלים.... ולא הרגשנו כל הזמן ברוסיה את האנטישמיות אנחנו מתחילים להרגיש אותה פה בצבא על כל צעד.....התקוה לעלות ארצה התחזקה נוכחנו לדעת שאין מקום בשביל יהודים רק פה בארץ ישראל ורק פה נוכל להמשיך את חיינו..... היום ערב יום כיפור תש"ד בשעה 10:20 שאני עובר את נהר הירדן ....."

יואש התגייס לצה"ל ולחם במלחמת העצמאות. הוא שירת בגדוד 33 של חטיבת אלכסנדרוני ונפצע בפעולת "מדינה" ב 13.5.1948. יואש נפגע באזנו ובעיניו, היה מאושפז במשך שנה ועבר מספר ניתוחים להוצאת רסיסים מגופו ומעיניו. אחת מאזניו נפגעה והוא היה עיוור בעין אחת. את יוכבד רעייתו הכיר במסיבה שערכו חברין, נכי צה"ל. הם נישאו בשנת 1953, נולדו להם שתי בנות ושבעה נכדים.

יואש נפטר בשנת 2019.

יהי זכרו ברוך!

דרגוניצ'ה, קיץ 2018 כפי שצילמו הנותיו של יואש :

צבא אנדרס על פי ויקיפדיה:

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A6%D7%91%D7%90%D7%90%D7%A0%D7%93%D7%A8%D7%A1

"צבא אנדרס (פולנית Armia Andersa), על שם מפקדו הפולני, הגנרל ולדיסלב אנדרס, הוא כינוי לצבא הפולני במזרח (Armia Polska na Wschodzie).
היה זה כוח צבאי פולני, נאמן לממשלה הפולנית הגולה בלונדון, שהוקם בברית המועצות במלחמת העולם השנייה. לאחר ההשתלטות האנגלו-סובייטית הוא הועבר לפרס ככוח כיבוש צבאי, סופח לבעלות הברית במערב, והיווה את עיקר הכוח של הקורפוס הפולני השני של הכוחות הפולנים המזוינים במערב. לחם בהצלחה בחזית איטליה.....

היהודים בצבא אנדרס

בין המתגייסים לצבא אנדרס היו אלפי יהודים, שחיפשו דרך להשתחרר ממחנות הכפייה ולעזוב את ברית המועצות. מספרם הרב של היהודים, בעיקר ביחידות הראשונות, עורר חשד והתנגדות מצד הפולנים. בשנת 1942 אמר הגנרל אנדרס שבשלבים הראשונים כלל צבא אנדרס 60% יהודים. במאי 1942 דווח ש-15% מהצבא הפולני הם יהודים. לעיתים קרובות היו יחסים מעורערים בין החיילים היהודים לבין קציני הצבא והופנו נגדם טענות הגובלות באנטישמיות, כמו על "התנהגות בלתי לויאלית" של היהודים בזמן הכיבוש הסובייטי. בתחילת 1942 הוצאה פקודה מיוחדת האוסרת על גילויי אנטישמיות בשורות הצבא. יהודים רבים שביקשו להתקבל לצבא נדחו בטענות שונות, לרוב על ידי וועדה רפואית. הצעה להקים במסגרת הצבא "לגיון יהודי" נדחתה. דווח שלצבא יגויסו רבנים צבאיים.
משפחותיהם של כמה מאות מהחיילים היהודים הצטרפו לצבא במסעו לארץ ישראל, איתם גם באו 716 ילדי טהראן. בהגיעם לארץ ישראל ערקו חיילים יהודים רבים ונשארו בארץ ישראל באופן לא חוקי. אחרים עלו לארץ ישראל עם פירוק הצבא בשנת 1947.

פר שלוחת ביה"ס להוראות השואה של "יד ושם" ערב יום הפיכרון לשואה ולבגורה תשס"ד

לזכרה של מאשה וולפסטל ז"ל

מאת: בתה לימור יהל

מאשה וולפסטל, בת פרידל וזליג דרייצן נולדה לפני 91 שנים בקאמין קושירסקי, כפר קטן בחבל ווהלין-פולין של אז, אוקראינה של היום.

"שורדת", "ניצולה", "לוחמת" או כל כינוי אחר שניתן לאלו שמלחמת העולם השנייה עיצבה את כל עולמם, לא יצליח לתפוש את מלוא הווייתה של אימי שהלכה לעולמה לפני כשבועיים.

יום השואה השבוע, היה הראשון בחיי בו דמותה הייתה מוקרנת על מסך גדול באולם, במקום שתעמוד לצידי.

בבית הקברות על חוף הכרמל, מתחת לבית שבנתה יחד עם אבא שלי, נפרדתי ממנה:

אמא יקרה שלי

חיפה, שכונת נווה שאנן, אני ילדה בת 10 ואמא אומרת לי: "אם אני הייתה מספיק גדולה כדי לעבור את זה, אז את מספיק גדולה כדי לשמוע".

וכך מצאתי את עצמי הולכת לישון בערב, ובמקום לשמוע את סיפורי "זיוון וחמפוצי" - דמויות דמיוניות שאבא שלי המציא ושלידן תעלולי מקס ומוריץ נראים חיוורים, אמא החלה לספר לי על הילדות שלה, על המלחמה, על מה שעבר עליה במלחמה, לבדה ביערות, בשואה.

אז לא. כנראה לא הייתי גדולה מספיק כדי לשמוע את זה...

אבל הרבה יותר מכך, לא ברור לי עד היום, למרות ואולי דווקא בגלל ששמעתי את הסיפור אינסוף פעמים במהלך 50 השנים האחרונות, איך אפשר בכלל "לעבור את זה".

כשהייתי בכתה ו' הבאתי את ספר הזיכרון של הקהילה בווהלין לבית הספר והקראתי ממנו את העדות של אמא. למרות שמדובר היה בכעשר שנים אחרי משפט אייכמן, עדיין ברוב הבתים לא דברו על השואה. אף אחד מבני כתתי, שלחלקם היו הורים שעברו את המלחמה, לא שמע מעולם את הסיפורים האלו. ואמא, שכל כך חששה שאנשים לא ירצו לשמוע את הסיפור שלה, גילתה שהרצון של הסובבים לשמוע אותה חזק לפחות כמו הצורך שלה לספר את קורותיה.

הציווי של אבא שלה "את צריכה לחיות, ואת תחיי" הפך למשימת חייה.

לחיות ולספר.

במהלך השנים ליוויתי את אמא באינסוף אירועים בהם השואה וסיפור ההישרדות הפרטי שלה עמד במרכז:

הרצאות בצבא, במשטרה, לפני צוותים רפואיים, מורים, ב"יד ושם", במוזיאון השואה בקיבוץ לוחמי הגיטאות, בהיכל יהדות ווהלין בגבעתיים, בבתי ספר ברחבי הארץ, אירועי "זיכרון בסלון", הכנות תלמידים לקראת המסעות לפולין, תאטרון עדות, מפגשים אישיים עם חיילים, עם תלמידים.

היא סיפרה וסיפרה, ונגעה באלפי אנשים. אישה כל כך קטנה עם קול צלול, רהוט, בלי הרבה פאתוס, כמעט נאיבי ונוגע ללב. כשנולדו ילדי ליוויתי אותה למפגשים ולהרצאות שהעבירה, תחילה בכתות שלהם, אח"כ בתנועות הנוער שלהם, בהכנות למסע לפולין וביחידות הצבאיות בהן שרתו.

עם פרוץ הפרסטרויקה בשנות ה-90 - הצטרפנו רון בעלי ואני לאמא כשחזרה לקאמין-קושירסקי כדי למצוא את הבית בו נולדה, את קבר המשפחה ובעיקר את הגויה שהצילה אותה.

אמא לא חסכה מאמץ והפעילה את כל מי שצריך כדי לגמול לגויה שהצילה אותה ויחד נסענו לפני שנים אחדות לקייב - לטכס המרגש בו הוכרה אנסטזיה גוז'יק - הגויה שהצילה את אמא כחסידת אומות עולם.

לפני שנים רבות כשנסענו יחד ל"יד ושם" לעדות מצולמת - שאלה אותה המראיינת אם היא מעדיפה שאני אצא מהחדר במהלך נתינת עדות, כדי שאמא תרגיש חופשייה יותר לדבר.

אמא ענתה לה, שאין לה מה להסתיר ...אני זוכרת שחשבתי, שאין משהו שאמא יכולה לספר שעדיין לא שמעתי... וברור שטעיתי.. כשאמא סיימה לכתוב את הספר שלה "אני דמעה של אושר ותוגה", הבנתי שתמיד יש עוד זיכרונות שתהליך הכתיבה מחדד אותם, מזכך אותם לכדי סיפור רצוף ומרגש עד דמעות.

במהלך החודשים האחרונים כשאמא הלכה ודעכה, צפו זיכרונות נוספים בעיקר מהתקופה שלפני המלחמה. תמונות של משפחה מאושרת, קטעי זיכרונות על סבתא שלה בעיקר, ריחות, מאכלים, ניחוחות של ריבות, מרקחות ותבשילים, הרבה מילות חיבה באידיש, ביטויים ססגוניים ומלאי צבע שניתן לומר רק באידיש. זיכרונות של ילדות מאושרת.

ואולי זה הבסיס לעובדה המדהימה שלמרות הכול, מעולם לא גדלנו על שנאת האחר בבית, אפילו לא על שנאת הגרמנים.

אמא תמיד הדגישה ושידרה אופטימיות, אמונה ביכולת לשרוד, למצוא אנשים טובים, אמונה שיהיה טוב, עקשנות להתחיל כל פעם מחדש, לא לוותר.

לחיות!

אני חושבת שהתכונות האלו הן אלו שבזכותן שרדה.

אני, שבמהלך השהות בפולין ובקייב רק רציתי לחזור הביתה כמה שיותר מהר, שאלתי אותה איך היא מוצאת את הכוח לחזור שוב אל האדמה הזו שיושביה עשו הכול כדי להקיא אותה, איך היא מוצאת תעצומות נפש לחזור ולספר את הסיפור שלה, לגעת כל פעם מחדש בעצבים החשופים האלו.

אמא אמרה לי שלמרות כל הקושי, זה ממלא אותה בתחושת עוצמה וכוח. התחדשות.

ואם להשתמש במילותיה:

"עשרות שנים עברו מאז, ואחרי כל מה שעברתי, כל מה שעשו לי, שרדתי!

והיום אני כאן, חזקה, באה מבית חם ומזוגיות תומכת, מהמדינה שלי. מספרת בכל רם את הסיפור שלי!

ודווקא על האדמה הזו יש לזה משמעות כל כך גדולה."

בתקופה האחרונה נהגה לקום בבוקר ולומר: "בוקר טוב עולם, בוקר טוב מאשה, אני חיה"

בשבוע האחרון בבית החולים לא הפסיקה לומר לי "אני עוד רוצה לחיות".

לא משחררת. לא מוותרת. לא שוכחת את צוואתו של אביה.

אני רוצה לשלוח אותך, אימא'לה שלי לדרכך האחרונה מלווה במילותיו של יהודה עמיחי: "משוחררת"

"משוחררת היא, משוחררת.
משוחררת מן הגוף,
משוחררת מן הנפש.....

משוחררת היא, משוחררת.
וכל האותיות וכל המספרים
אשר סידרו את חייה משוחררים גם הם
לצרופים חדשים ולגורלות חדשים
ולמשחקים חדשים
של כל הדורות שהעמידה ויבואו אחריה." *

כ-3000 יהודים חיו בקאמין קושירסקי לפני פרוץ המלחמה.

כ-200 בערך שרדו אחריה
אמא שלנו היתה הילדה היחידה ששרדה.
2 ילדים, 6 נכדים ונין - כולם כאן, כולם גאים בך כל כך. ה"שבט" שלך - ביטוי שירון הגדיר כל כך יפה ואת כל כך אהבת לחזור ולהתגאות בו, הם ההוכחה הניצחת איך הפכת מילדה קטנה לבדה ביער לאמא מוקפת תמיכה, חום ואהבה. לנו אין ספק שאת ניצחת!

* (יהודה עמיחי מתוך ספרו "מאדם אתה ואל אדם תשוב" בהוצאת שוקן)

אמא, מאשה וולפסטל - מילות פרידה

מאת: בנה ירון וולפסטל

בלשכתו של יו"ר יד ושם תלויה תמונת דיוקן גדולה של אמא. התמונה והמקום בו היא מוצגת משקפים את סיפור השואה והתקומה הלא-ייאמן שלה. ברשותכם, אזכיר כמה נקודות מסיפורה. הרגע המכונן בחייה של אמא היה כאשר היתה בת 10 שנים, שנת 1942, כאשר הגרמנים כיתרו את הגטו בעיר הולדתה בפולין, לקראת האקציה הסופית. אבא של אמא, זהו סבי שלא הכרתי, ראה את העומד לקרות. הוא יצא עם אמא באישון לילה ליער, ובמשך לילה שלם שינן לאמא - את צריכה לחיות. זו היתה צוואתו של סבא ודרישתו מאמא. הוא צייד אותה בכסף ובתמונות של המשפחה, תיאר לה את עץ המשפחה המורחב - ועם שחר חזר אל הגטו, בלי ילדתו הבכורה, מאשה, בידיעה שהוא ושאר המשפחה, על זקניה וילדיה, עתידים לחוות שם את האקציה האחרונה. ואמא נישארה ביער ומילאה את צוואתו של סבא. ועוד איך מילאה. במשך חודשים ארוכים ומלאי תלאות היא שרדה ביערות, והצליחה לתעתע בגרמנים שצדו יהודים ביער, באוקראינים אלימים, בחיות טרף על 2 ועל 4, ברעב ובקור מקפיא. ביער היא חברה לגדוד פרטיזנים שלחמו בנאצים, שרדה סכנות מוות ועם תום המלחמה עלתה ארצה, ילדה חסרת משפחה. הציווי של אביה לחיות הדהד בראשה, והיא לקחה אותו הכי רחוק שאפשר - לבנות ולהיבנות מחדש, בארץ ישראל. היא התנדבה לשרת בצה"ל, הקימה משפחה, שיקמה את חייה והמשיכה לתרום לתקומת ישראל רוב חייה. היא היתה אשת חינוך שנים רבות, התנדבה במלחמות ישראל במיזמים של טיפול בפרט, ובמשך עשרות שנים עסקה אקטיבית בהנצחה - ומכאן בין השאר ההוקרה שזכתה לה מיד ושם. חוץ מהרגע המכונן ההוא ביער, ממנו צמחה

אמא כאישה חזקה, שורדת, שאהבה וקידשה את החיים, את הארץ ואת והמשפחה שבנתה בה, אזכיר עוד שני רגעים משמעותיים בחייה. בשנת 1990, לאחר שנפל מסך הברזל, חזרה אמא (והיא כבר סבתא) למחוזות ילדותה עם בן דודה, פרטיזן קשיש, למשימה קדושה - לגלות את עקבות משפחתם שאבדה. במבצע מודיעיני יומינטי (מודיעין אנושי) מדהים ועתיר משאבים, הם איתרו זקן מקומי שהוביל אותם לקרחת יער בה נרצחו בני משפחתם. הם חפרו וגילו את שרידיהם, הטיסו מישראל מומחה לזיהוי פורנזי שאישר את הגילוי, ואז החזירו את שרידי הנרצחים לקבורה יהודית בארץ. אמא הביאה את הוריה ואחיה הביתה, וזו היתה סגירת המעגל הראשונה שלה. סגירת המעגל השנייה של אמא היתה כאשר ליוותה מסע של תלמידי תיכון לפולין כאשת עדות, ביחד עם נכדה יועד. אמא שבה לשם כמנצחת והניפה באושוויץ את דגל ישראל ביחד עם יועד- ולא היה אז איש גאה ממנה.

למרות העצב, אחותי לימור ואני מרגישים שמחה שזכינו לגדול במחיצתה, ולבלות איתה כשלושת רבעי מאה. זכינו להיות איתה, עם אבינו המנוח ועם ילדינו/נכדיה והמשפחה המורחבת, ותמיד נוקיר את מה שנתנה לנו - תמיכה, גאווה, ואהבה אין סופיים, אהבה נטו, שהביאה אותנו להיות מי שאנחנו.

תודה אמא, אנחנו אוהבים אותך, נוחי על משכבך בשלום.

12.04.2022

פר קהילת קאמין קושירסקי
ערב יום הפיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב

יוסף גליצקי ז"ל

מאת: חסיה לבקוביץ

לפני חודשים אחדים הלך לעולמו אחרון השורדים בני הדור הראשון, יוסף גליצקי ז"ל.

עבורי הוא היה בוז'יה, כך קראו לו חבריו מהעיירה אוסטראה.

הוא סימל עבורי את העיירה, הוא נשא את זיכרון החיים שהיו שם, את בני המשפחה שנשארו שם ונרצחו, את חיי היהודים, התרבות התוססת, את תנועות הנוער הציוניות שפעלו באוסטראה.

בוז'יה האריך ימים. הוא זכר ונצר בליבו את העיירה, את המלחמה בנאצים ואת הניצחון עליהם.

כשפרצה המלחמה בוז'יה היה נער. יחיד שרד ממשפחתו. עבר את התופת ביערות. כפרטיזן הצטרף לצבא האדום. כחייל יהודי לחם בנאצים והגיע עד שערי ברלין עם כניעת הגרמנים.

הוא עלה ארצה עם המשפחה שהקים, בנה את ביתו ברחובות, התבסס כלכלית והשתלב בחיי הקהילה ובפעילות העירונית.

יוסף היה אדם יקר, אוהב ואהוב על כולנו, משפחתו וחבריו.

את עיקר מרצו השקיע בארגון יוצאי אוסטראה. היה יו"ר הארגון וככזה נטל חלק פעיל בהנהלת איגוד יוצאי וזהלין.

בוז'יה פעל רבות כדי להנחיל, לספר ולשמר את זיכרון העיירה והשואה שהכחידה את החיים היהודיים.

אנו בני הדור השני והשלישי נוצרים את זיכרו ואת פועלו ומבטיחים להמשיך בדרכו לשמור ולספר את זיכרון העיירה אוסטראה.

גר קהילת קוסטופול

גר קהילת רפאלוסקה

ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב

לזכרו של אהרון גוטליב ז"ל

מאת: לאה אינגביר

אהרון יקר,
קשה להאמין שאינך עוד עמנו.
היית אדם אציל נפש ונעים הליכות, אוהב אדם ואכפתי. התחבבת מאד על כולנו.
זכית להערכה רבה מכל חברי קהילת רוז'ישץ על פועלך במסירות אינסופית ועל תרומתך לטיפוח הקהילה וליכודה.
הצלחת לקרב גם את בני דורות ההמשך השלישי והרביעי אל פעילויות חברי הקהילה ולהנחיל גם להם את הרעיון שחובה על כולנו לתרום לכך שזיכרון השואה, לא יימחה לעולם.
דאגת לקדם את מטרות הארגון בארץ ובעולם. ההצלחה ניכרה בתחומים רבים. דאגת לכך שהאתר של הקהילה פעיל ומתעדכן. עזרת לבני משפחות השורדים מהתפוצות במציאת קרובים בארץ, בעזרת מידע שדאגת לפרסם ולהפיץ. משנה לשנה גדל מספר המשתתפים בטקסי האזכרות שערכת לזכר נספי רוזישץ, דבר שאיננו מובן מאליו אחרי 80 שנה.
מתוך כאבך העז האישי, דאגת להמשיך ולקיים את המורשת של הקהילה היהודית שהתקיימה במשך דורות רבים בעיירה רוזישץ ובכפרים שסביבה, ולשמר את זכרם של הרבים שנספו שם.
זכרך ותרומתך לכולנו יהיו בליבנו תמיד.

תנוח על משכבך בשלום !!!
אורי צבי גרינברג בשירו: "שיר אימי והנחל" אומר:

"...ואני עוד אינני ביקום,
ואבי עודו עלם בנוף בית אמו ואביו"

לכל מי שאיבד את משפחתו ,לא נותרו אלא הזיכרונות ממנה וזה מה שימשיך לחבר את כולנו לדורות...

יהי זכרך ברוך לעד.
קהילת יוצאי רוז'ישץ והסביבה
בית הקברות, נתניה 17.2.22

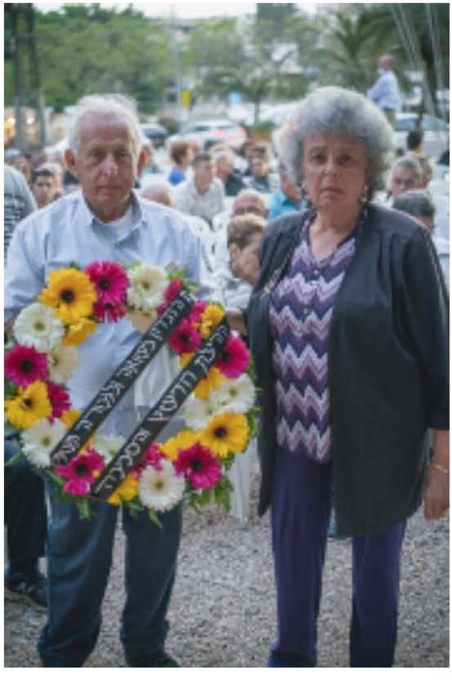

יו"ר קהילת רוזישץ
ארגון ניצולי השואה ובני משפחותיהם

"מן הבור אל האור" לזכרו של יוסף זילברברג, יליד טוצ'ין

מאת: בנו פרופ' נעם זילברברג

אבינו האהוב, יוסף זילברברג, נולד בטוצ'ין בשנת 1933 ולאחרונה (18.5.2022) נפטר בשיבה טובה. לזכרו, ברצוני לספר מעט על הצלתו על ידי משפחת אוקראינים. אבי ומשפחתו הוסתרו על ידי משפחה אוקראינית (אנטון ופלז'ה אוזרצ'וק ובנותיהם) במשך שנה וחצי בבור שנחפר מתחת לדיר בחוותם. לימים הוכרו בני משפחת אוזרצ'וק כחסידי אומות העולם. סיפור זה סופר באריכות על ידי אבי בספרו "מן הבור אל האור", אותו כתב בשנותיו האחרונות ואשר יצא בהוצאה פרטית. להלן קטעים קצרים מספרו זה.

יוסף זילברברג בילד בשנת 1945

הכיבוש הגרמני

נולדתי בעיירה טוצ'ין שבפולין בשנת 1933 להורי אסיה לבית אייגר ויעקב זילברברג. הייתי הצעיר משלושה בנים: יצחק הבכור, אהרון ואני, יוסף. את שלוות חיינו הפרה מלחמת העולם השנייה, שטרפה את הקלפים והפכה אותנו לנרדפים בעל כורחנו. עם פלישת הנאצים לברית המועצות ב-22 ביוני 1941 וכיבוש טוצ'ין שבועיים לאחר מכן, ב-6 ביולי, עברו חיינו טלטלה דרמטית, ונאלצנו לעשות כל שביכולתנו כדי לשרוד ולשמור על צלם אנוש בתקופה קודרת זו. למרבה הצער, רובם המכריע של בני משפחתי לא שרדו בשואה שפקדה אותנו. האוקראינים קיבלו את הגרמנים באהדה רבה וראו בהם בעלי ברית שיעניקו להם שלטון עצמאי. ואכן, התארגן בטוצ'ין שלטון מקומי של אוקראינים ובראשם קומנדנט גרמני. נפוצו שמועות על מעלליהם של הגרמנים בעיירות בסביבה. שמענו שהם הגיעו בלילה אל מז'יריץ', כ-15 ק"מ מטוצ'ין, וכן אל האשט וקורץ, וכיתרו את העיירות בעזרת מאות או אלפי משתפי פעולה אוקראינים. בבוקר היו תופסים יהודים זקנים, צעירים, נשים וילדים, לוקחים אותם אל אתרים מחוץ לעיר שבהם נחפרו בורות, בעיקר ביערות, ורוצחים אותם עד שעה 12 בצהריים. מי שנשארו בחיים אחרי שעה זו, חזרו לעיר. קראו לזה סלקציה.

בניית גטו ובריחה לביתו של איכר אוקראיני

באביב שנת 1942 פורסם צו שהורה ליהודים המתגוררים במרכז העיר לפנות את דירותיהם ולעבור לאזור אחר. עברנו לגור בחדר קטן מאוד בביתו של קרוב משפחה, כנראה בן דוד של אבא. לאחר

זמן מה התברר שדודתי רחל אלברט, אחות אבי שגרה בקצה העיר, לא פונתה מהבית עם משפחתה, ועברנו לגור אצלם. ביולי 1942 הוחל בגידור גטו מצומצם בטוצ'ין, רק כשישים או שבעים בתים. גובה הגדר היה שלושה מטרים והיא נבנתה מעצים שנלקחו מפירוק בתיהם של היהודים. בנו את הגדר יהודים כמובן, בפיקוח קשוח של האוקראינים. הקמת הגטו הושלמה רק בראשית ספטמבר, ורוכזו בו כ-3,000 יהודים מטוצ'ין עצמה ומכפרי הסביבה. היו שמועות מבוססות למדי שהאוקראינים לחצו על הגרמנים לחסל את יהודי טוצ'ין כמו שחוסלו כל היהודים באזור. הבנו שצריך לפעול ללא דיחוי. אבא יצר קשר עם אנטון אוזרצ'וק, שהיו לו קשרי מסחר איתנו. אנטון היה איכר נוצרי בפטיסטי שגר עם משפחתו בכפר פוסטומיט. לאנטון ולאשתו, פלז'ה, היו שבעה ילדים - שש בנות ובן אחד. אנטון היה אחד מהאיכרים שאבא היה מוסר להם את הפרות והכבשים בתחילת הקיץ למרעה בתשלום, ובסוף הקיץ מקבל אותם בחזרה ומוכר אותם לאחר שגדלו. באחת הפעמים שאבא בא לקבל את הפרות, אמר לו אנטון כי מצבו הכלכלי גרוע ואין באפשרותו לקנות חלב למשפחתו. אבא החליט לעזור לאנטון והשאיר לו את אחת הפרות שאנטון בחר. אותה פרה הניבה חלב רב ואף המליטה שתי עגלות תאומות. אנטון הרגיש שהוא חייב לאבא טובה והסכים לתת לנו מקום מסתור. מבחינתנו, אנטון ניחן בתכונה חשובה במיוחד: הוא ידע לשמור סוד. בערב הגענו לחורשה לא הרחק מביתו של אנטון. כבר היה חשוך. אבא התעטף בטלית וכולנו התפללנו בחורשה "כל נדרי" ובכינו. אבא הלך עם אהרון לביתו של אנטון. שניהם נשארו שם ואנטון יצא מביתו לקרוא לנו - אמי, אחי יצחק ואני. על פי סיכום מראש הגיע אנטון לחורשה והשתעל שלוש פעמים, ואחר כך עוד פעם. כששמענו את הסיסמה יצאנו אליו והוא לקח אותנו לרפת שלו. במתבן, בין ערמות הקש, פגשנו את אבא ואחי אהרון. אנטון פינה מקום בתוך הקש. עלינו לעליית הגג ושם נרדמנו. ביום רביעי בערב, 23 בספטמבר 1942, יומיים אחרי יום הכיפורים, הודיע לנו אנטון ששורפים את הגטו. ראינו שמים אדומים וצמרמורת אחזה בנו. לא ידענו מי הצית את הגטו. ידענו שאחינו וחברינו עולים חיים באש. הרגשנו שזה הסוף. באותו לילה הגיעו יהודים שברחו מהגטו השרוף וסיפרו לאנטון שהיהודים עצמם שרפו את הגטו, שברו את הגדר העשויה עץ ונסו על נפשם. כעבור ימים אחדים סיפר לנו אנטון כי יחד איתנו נמצאת במתבן משפחה נוספת מטוצ'ין, שהגיעה כשהגטו נשרף. זו הייתה משפחת שטיינגולד: זוג הורים, אליהו (אליק) ואנציה, ושני ילדיהם, דבורה בת שבע ויעקב כבן חמש.

החיים בבור

אחרי כחודש במתבן, באוקטובר 1942, גבר הקור, במיוחד בלילות, ולא יכולנו להישאר במחבוא. אנטון הציע לחפור מקלט מתחת לרפת בהנחה שבתוך האדמה יהיה חם יותר. אנטון, אבי, אליהו ואחי הגדול יצחק חפרו ברפת בור שגובהו 1.5 מטר ושטחו לא גדול: 2.5 מטר אורך ו-1.5 מטר רוחב. תקרת הבור הייתה עשויה מעצים ועליהם הונחה ערמת קש בגובה כחצי מטר לפחות. גם הרצפה הייתה מרופדת בקש. זה היה המחבוא החדש שלנו. כדי שיהיה לכולנו מקום לשכב לישון בנינו דרגש שמתחתיו ישנו הגברים ואחי הגדול יצחק ועליו

פיסול של בסל אותו פיסל יוסף פינברגר. בסמל עקשנותו האופיינית המציל אפרים מפני ליחשי הנחש. הסמל נתרם למיכל יהדות וולין

ישנו הנשים ושלושה ילדים. מעלינו יצרנו מעין מדף שעליו ישן אחי אהרון. ביום היו מורידים את המדף והוא היה הופך לספסל. כך יכולנו לשבת על הספסל ועל הדרגש הגדול. סדר היום היה קבוע. אנטון היה קם השכם בבוקר, לפני עלות השחר, כדי להכין אוכל עבורנו ולהביא אותו למחבוא בחסות החשיכה. הוא היה פותח את הפתח ברצפת הרפת תחת ערמת הקש ומוריד לנו מזון ומים. אנטון הביא בדרך כלל תפוחי אדמה מבושלים בקליפתם, סיר גדול עם מרק חם וחצי כיכר לחם. אחר כך היה לוקח את דלי המים הריק וממלא בו מי שתייה, ואת הדלי ששימש כבית שימוש היה מרוקן בשדה מרוחק, שוטף אותו מחזיר נקי לשימושנו.

בערב היה אנטון מופיע שוב עם סיר מרק או תפוחי אדמה. לפעמים בנותיו של אנטון היו מחליפות אותו ומביאות לנו אוכל בערב. את הלחם שקיבלנו בבוקר היה אליהו מחלק לתשע מנות שוות, וכל אחד מאיתנו קיבל פרוסת לחם דקה לכל היום. פרוסת הלחם העסיקה אותי שעות רבות והייתי שומר אותה יומיים ואפילו שלושה. כשהתייבשה הייתי מוצץ אותה כממתק, פירור אחר פירור. כל תקופת שהותנו בבור היה המזון בצמצום רב. כמו כן נהפכנו לצמחונים בעל כורחנו כי נמנענו מאכילת בשר מטעמי כשרות. הישיבה או השכיבה באפס מעשה היו קשות, אך במשך הזמן התרגלנו לכך. הוריי היו דתיים אדוקים ונהגו להתפלל ולקרוא תהילים שעות רבות בכל יום, ואף לצום פעמיים בשבוע. בשאר הזמן שוחחו המבוגרים ביניהם על העתיד ועל העבר. הם היו תוהים מתי כבר יבוא החופש, ובעתות מצוקה של ייאוש

אנטון ואבלינה זגרדניק, הפולנים הקתוליים

ודכדוך היו שואלים: מדוע אנחנו מסתתרים כאן בכלל? אולי בסופו של דבר ינצחו הגרמנים ואנחנו נמות בבור הזה. למבוגרים היה ברור שאין לנו סיכוי לשרוד, אז לשם מה כל הסבל? הוריי קינאו באלו שמתו בתחילת המלחמה והיו פטורים מהתלאות שפקדו אותנו. השיחות המדכאות של ההורים גרמו לי נדודי שינה. חייתי בפחד מתמיד שירצחו את הוריי לנגד עיניי. עברו עליי אז לילות של סיוטים. אמי הייתה מתאמצת להרגיע אותי ולוחשת באוזני סיפורים כדי לעודד אותי. התאמצתי לא לנמנם ביום כדי שאהיה עייף וארדם בלילה במהירות. כל זמן שהותנו בבור חלמנו לצאת ממנו אל הרחוב מבלי לפחד שמיד יהרגו אותנו. המבוגרים היו מדברים שוב ושוב על הזמנים הטובים שיהיו כשהרוסים יגיעו ונוכל לצאת מן הבור ללא חשש. הם דמיינו איך נשתטח לרגליהם של החיילים הרוסים וננשק את רגליהם לאות תודה. בינואר 1944 הגיעה החזית אל פאתי הכפר פוסטומיט, וכל תושבי האזור ברחו ליערות, בהם אנטון ומשפחתו. השבוי ואסיל (חייל רוסי שהוצל אף הוא על ידי משפחת אוזרצ'וק) נשאר בבית ואמר לאבי שהשטח פנוי ואין ממה לחשוש. אבא יצא מהבור עם אחי יצחק והשניים נכנסו לביתו של אנטון. זו הייתה הפעם הראשונה מאז כניסתנו למקלט שאבא בילה בדירתו של אנטון. ואסיל עשה מאמצים להכין לאבא וליצחק ארוחה נאה. הם סיפרו כי ואסיל לקח שתי ביצים וטיגן אותן כמנהגו עם קותלי חזיר. היה ידוע שארוחת חלבונים כזו בונה את השרירים ומספקת כוח רב, אך אבא ויצחק לא נגעו במזון משום שאינו כשר. אבא חזר לבור וסיפר על המצרכים שראה בביתו של אנטון. היה לנו קשה לתפוס שאנשים אוכלים ביצים, בשר, חלב ועוד. זה שנה וחצי שהתפריט שלנו היה מורכב מפרוסת לחם, מרק או תפוחי אדמה. שכחנו שקיימים מזונות אחרים. אני עצמי לא נכנסתי אז לביתו של אנטון, ובבגרותי חלמתי לבקר אצלו. לצערי, הדבר לא התגשם. כף רגלי לא דרכה על סף ביתו, וחבל מאוד שכך."

בפברואר 1944 יצאו אבי ומשפחתו מן הבור ולאחר תלאות רבות עלו לישראל בשנת 1949. לימים, אבי ואמי, אלונה, ילידת ישראל, הקימו משפחה, הולידו שלושה בנים ולהם שבעה נכדים.

משפחת זילברברג בטיול משפחתי. יוסף זילברברג יושב

מר זאב פורטנוי מניח את זר מרד גטו טוצ'ין
ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב

הנחת זרים בטקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב

ניתן לצפות בטקס הנחת הזרים באתר איגוד יוצאי ווהלין, בלשונית "חדשות ואירועים"
https://wolyn.org.il

צר קהילת אוסטילה

צר קהילת דרזנה

צר קהילת גלושא רדתא

צר קהילת לאחווה

צר קהילת דרצנה

צר קהילת ברסט'ק'ה

צר קהילת דאיזוזקה

צר קהילת קוזין

צר קהילת ויז'ה

צר קהילת מאיריש

צר קהילת לודמיר

צר קהילת ווהקוביל ואוציראן

צר קהילת לוצק

צר קהילת קוריץ

צר קהילת קלבן

צר קהילת לזבוטל

צר קהילת סרניק

צר קהילת רעזה

צר קהילת קוזל

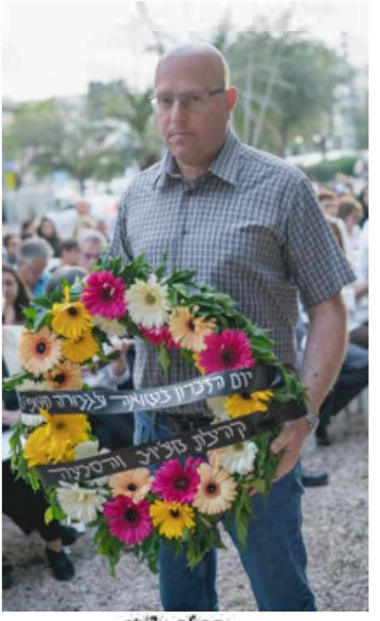

צר קהילת אַבּ'יוּד